

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
Факультет землевпорядкування та інфраструктурного розвитку
Кафедра туризму, рекреації та краєзнавства**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти МАГІСТР

на тему:

**«ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І ПЕРСПЕКТИВИ
ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА
РЕКРЕАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти

II курсу, групи Тур – 61

спеціальності 242 Туризм і рекреація

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

освітньої програми «Туризм і рекреація»

ЛАЩО Богдана Іванівна

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Керівник: _____

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____

(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
Факультет землевпорядкування та інфраструктурного розвитку
Кафедра туризму, рекреації та краєзнавства

Ступінь вищої освіти Магістр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)
Спеціальність 242 Туризм і рекреація
(шифр і назва)
Освітня програма «Туризм і рекреація»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри

(назва кафедри)

(підпис)

(ім'я та прізвище)

«___» _____ 202

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувачки вищої освіти

Лащо Богдани Іванівни
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: «Природно-ресурсний потенціал і перспективи його використання для розвитку туризму та рекреації в регіонах України»

Керівник роботи:

(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького від 10.10.2025 № 1291-4

2. Строк подання здобувачем роботи: до 15.12.2025

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові акти України у сфері туристично-рекреаційної діяльності, охорони довкілля, регіонального розвитку; державні стратегії розвитку щодо розвитку туризму і рекреації; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, ДАРТ та профільних міністерств і відомств; наукові публікації вітчизняних і закордонних дослідників.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕСТИНАЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

1.1. Поняття "природно-ресурсний потенціал" і його роль у розвитку туризму та рекреації

1.2. Наукове трактування поняття "дестинація" у контексті функціонування туризму та рекреації

1.3. Методи оцінювання природно-ресурсного потенціалу дестинацій для розвитку туристично-рекреаційної сфери

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

2.1. Характерні особливості природно-ресурсного потенціалу України в контексті розвитку туризму та рекреації

2.2. Території та об'єкти природно-заповідного фонду як туристичні магніти та дестинації в розрізі регіонів України

2.3. SWOT-аналіз сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії через призму природно-ресурсного потенціалу українських територій

2.4. Екологічні виклики у контексті використання природних ресурсів для сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕСТИНАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Небезпека впливу воєнних дій на природно-ресурсний потенціал України у контексті туристичної привабливості

3.2. Перспективи використання природно-ресурсного потенціалу для розвитку туризму та рекреації у Карпатському євро регіоні

3.3. Європейські цифрові тренди у контексті туристично-рекреаційних послуг і їхня адаптація до українських реалій

ВИСНОВКИ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): інфографіка (рисунки, таблиці), використана для розкриття теми кваліфікаційної роботи

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Екологічні виклики у контексті використання природних ресурсів для сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії				

7. Дата видачі завдання: 10 жовтня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	10.10.2025	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 17.10.2025	
3.	Написання вступу і I розділу	до 31.10.2025	
4.	Написання II розділу	до 14.11.2025	
5.	Написання III розділу	до 28.11.2025	
6.	Написання висновків	до 05.12.2025	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 10.12.2025	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 12.12.2025	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	15.12.2025	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	22.12.2025	

Здобувачка вищої освіти

(підпис)

Богдана ЛАЦО

(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

(ім'я та прізвище)

Лащо Б. І. Природно-ресурсний потенціал і перспективи його використання для розвитку туризму та рекреації в регіонах України: кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм і рекреація. Дубляни : ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, 2025. 87 с. На правах рукопису.

Обсяг роботи: 87 сторінок, включаючи 8 таблиць, 13 рисунків, 70 літературних джерел.

У кваліфікаційній роботі поглиблено й конкретизовано трактування поняття «природно-ресурсний потенціал» у сфері туризму та рекреації як комплексної, змінної в часі категорії, що має не лише ресурсний, а й виразний управлінський вимір та безпосередньо співвідноситься з принципами сталого розвитку. Паралельно впорядковано наукові підходи до розуміння «туристичної дестинації» у світовому й українському дискурсі та узагальнено методичні підходи, за допомогою яких оцінюють природно-ресурсну основу дестинацій і визначають їхні можливості для туристично-рекреаційного зростання.

Проаналізовано природно-ресурсний потенціал регіонів України із розкриттям його структури та просторової диференціації. Окремий акцент зроблено на тому, що якість довкілля й екологічна стабільність є ключовими чинниками конкурентоспроможності територій як місць відпочинку та подорожей. У цьому контексті природно-заповідний фонд розглянуто як системну мережу туристичних магнітів і дестинацій, важливу для збереження природної спадщини та узгоджену із сучасними міжнародними підходами до розвитку й розширення природоохоронних територій.

Аргументовано показано, що російсько-українська війна суттєво трансформувала природно-ресурсний потенціал і туристичну привабливість окремих територій через деградацію екосистем, забруднення, мінування, руйнування інфраструктури, насамперед у південних і східних регіонах. Водночас окреслено стратегічні орієнтири повоєнного відновлення: розвиток Карпатського євро регіону як перспективної транскордонної дестинації сталого туризму та адаптацію європейських цифрових трендів і практик до українських реалій.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню природно-ресурсного потенціалу і перспектив його використання для розвитку туризму та рекреації в регіонах України.

У першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито трактування категорії «природно-ресурсний потенціал» у контексті туризму та рекреації з акцентом на його інтегральний, динамічний та управлінський природі, а також на зв'язку з концепцією сталого розвитку. Системно висвітлено еволюцію поняття «туристична дестинація» у світовому й українському наукових дискурсах, а також погляди щодо методики оцінювання природно-ресурсного потенціалу дестинацій для розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Другий розділ присвячено аналізу природно-ресурсного потенціалу України та її регіонів. Розкрито структуру й просторові особливості ландшафтно-рельєфного, кліматичного, гідрологічного, біотичного, бальнеологічного потенціалу, а також роль якості довкілля й екологічної стабільності для формування туристично-рекреаційної привабливості. Окремо проаналізовано природно-заповідний фонд як систему туристичних магнітів і дестинацій, що пов'язано з цілями сталого розвитку ООН і сучасними міжнародними підходами до розширення мережі природоохоронних територій.

У третьому розділі обґрунтовано вплив російсько-української війни на природно-ресурсний потенціал і туристичну привабливість, показано багаторівневі наслідки деградації екосистем, забруднення, мінування, руйнування інфраструктури, особливо на півдні та сході країни. Водночас здійснено акцент на перспективних напрямках розвитку, зокрема на потенціалі Карпатського євро регіону як транскордонної дестинації сталого туризму, а також на адаптації європейських цифрових трендів до українських реалій.

Ключові слова: туризм, рекреація, природно-ресурсний потенціал, дестинація, туристична дестинація, туристичний магніт, природоохоронні території, сталий розвиток.

Annotation

This thesis is devoted to the study of natural resource potential and prospects for its use in the development of tourism and recreation in the regions of Ukraine.

The first chapter of the thesis reveals the interpretation of the category “natural resource potential” in the context of tourism and recreation, with an emphasis on its integral, dynamic, and managerial nature, as well as its connection with the concept of sustainable development. The evolution of the concept of “tourist destination” in global and Ukrainian scientific discourse is systematically highlighted, as well as scientific views on the methodology for assessing the natural resource potential of destinations for the development of the tourism and recreation sector.

The second section is devoted to the analysis of the natural resource potential of Ukraine and its regions. It reveals the structure and spatial features of the landscape-relief, climatic, hydrological, biotic, and balneological potential, as well as the role of environmental quality and ecological stability in shaping tourist and recreational attractiveness. The natural reserve fund is analyzed separately as a system of tourist magnets and destinations, which is linked to the UN's sustainable development goals and modern international approaches to expanding the network of protected areas.

The third chapter substantiates the impact of the Russian-Ukrainian war on natural resource potential and tourist attractiveness, showing the multi-level consequences of ecosystem degradation, pollution, mining, and infrastructure destruction, especially in the south and east of the country. At the same time, emphasis is placed on promising areas of development, in particular the potential of the Carpathian Euroregion as a cross-border destination for sustainable tourism, as well as the adaptation of European digital trends to Ukrainian realities.

Keywords: tourism, recreation, natural resource potential, destination, tourist destination, tourist magnet, nature conservation areas, sustainable development.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕСТИНАЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ	11
1.1. Поняття "природно-ресурсний потенціал" і його роль у розвитку туризму та рекреації	11
1.2. Наукове трактування поняття "дестинація" у контексті функціонування туризму та рекреації	23
1.3. Методи оцінювання природно-ресурсного потенціалу дестинацій для розвитку туристично-рекреаційної сфери	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ	35
2.1. Характерні особливості природно-ресурсного потенціалу України в контексті розвитку туризму та рекреації	35
2.2. Території та об'єкти природно-заповідного фонду як туристичні магніти та дестинації в розрізі регіонів України	42
2.3. SWOT-аналіз сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії через призму природно-ресурсного потенціалу українських територій	52
2.4. Екологічні виклики у контексті використання природних ресурсів для сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії	57
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕСТИНАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	63
3.1. Небезпека впливу воєнних дій на природно-ресурсний потенціал України у контексті туристичної привабливості	63
3.2. Перспективи використання природно-ресурсного потенціалу для розвитку туризму та рекреації у Карпатському єврорегіоні	67
3.3. Європейські цифрові тренди у контексті туристично-рекреаційних послуг і їхня адаптація до українських реалій	71
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах трансформації світової економіки та посилення ролі індустрії туризму й рекреації як одного з рушіїв сталого розвитку, особливої ваги набуває раціональне використання природно-ресурсного потенціалу територій. Україна належить до країн із високим рівнем природного різноманіття: поєднання гірських, рівнинних, лісових, степових, водно-болотних, морських та прибережних ландшафтів формує унікальні передумови для розвитку різних видів туризму та рекреаційної діяльності. Водночас наявність значного природно-ресурсного потенціалу ще не гарантує його ефективного використання: гостро постає питання науково обґрунтованої оцінки цього потенціалу, формування конкурентоспроможних туристично-рекреаційних дестинацій та розроблення стратегій їхнього розвитку в регіональному розрізі.

Сучасні виклики, пов'язані з воєнними діями, екологічними загрозами, нерівномірністю просторового розвитку, деградацією окремих природних комплексів і потребою у відновленні територій, актуалізують проблему переосмислення природно-ресурсного потенціалу не лише як сукупності ресурсів, але як інтегрованої здатності територій підтримувати різні види туристично-рекреаційної діяльності на засадах екологічної безпеки, соціальної відповідальності та економічної доцільності. У цих умовах особливого значення набуває регіональний підхід до аналізу природно-ресурсного потенціалу, що дає змогу виявити територіальні відмінності, окреслити «зони зростання» та території підвищеної вразливості, врахувати специфіку природно-заповідного фонду як ключового елементу формування туристичних магнітів і дестинацій.

Додатковим чинником актуальності є посилення інтеграції України у європейський простір, наближення до стандартів ЄС у сфері охорони довкілля, просторового планування та розвитку туризму, а також орієнтація на Цілі сталого розвитку. Це зумовлює потребу в сучасних науково-методичних підходах до оцінювання природно-ресурсного потенціалу, застосуванні інструментів

стратегічного аналізу (зокрема SWOT-аналізу), а також адаптації європейських цифрових трендів у сфері туристично-рекреаційних послуг до українських реалій. Особливої уваги потребують Карпати та прикордонні регіони, що мають значний потенціал для розвитку транскордонного та міжнародного туризму, зокрема в межах Карпатського єврорегіону.

Отже, актуальність теми кваліфікаційної роботи зумовлена необхідністю комплексної наукової оцінки природно-ресурсного потенціалу регіонів України як базису для розвитку туризму та рекреації, потребою переорієнтації туристично-рекреаційної політики на засади сталого розвитку, екологічної безпеки та збереження біорізноманіття, викликами воєнного часу, що впливають на природні комплекси, туристичну привабливість та безпекові параметри DESTINATION, потребою у вдосконаленні методичних підходів до оцінювання природно-ресурсного потенціалу DESTINATION, необхідністю адаптації європейських цифрових та управлінських трендів у сфері туризму до українського контексту, важливістю посилення ролі природно-заповідного фонду як системи туристичних магнітів і місць збереження природної та культурної спадщини.

Серед найвідоміших науковців і науковиць, котрі досліджували питання українського природно-ресурсного потенціалу в контексті розвитку туризму та рекреації можна виокремити: Олександра Бейдика, Марту Мальську, Ольгу Любіцеву, Юлію Боруцьку, Юрія Зінька, Галину Машіку, Тетяну Ткаченко, Петра Масляка, Ігоря Смаля, Наталію Фоменко, Марію Покоłodну та інших. Проте власне комплексні дослідження, що розглядають природно-ресурсний потенціал України та актуальні перспективи його використання саме для розвитку туризму та рекреації на регіональному рівні, залишаються наразі недостатньою мірою висвітленими, що й зумовлює актуальність такої тематики.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне наукове обґрунтування природно-ресурсного потенціалу регіонів України та визначення перспектив його використання для розвитку туризму і рекреації, з урахуванням регіональних

особливостей, стану природно-заповідного фонду, впливу воєнних загроз та сучасних європейських трендів у туристично-рекреаційній сфері.

Відповідно до визначеної мети поставлено такі *завдання дослідження*:

- узагальнити та проаналізувати наукові підходи до трактування поняття «природно-ресурсний потенціал» у контексті розвитку туризму та рекреації;
- розкрити сутність і еволюцію наукового поняття «дестинація», окреслити його зміст у туристично-рекреаційному дискурсі та регіональному розвитку;
- систематизувати й обґрунтувати методи оцінювання природно-ресурсного потенціалу дестинацій для потреб туристично-рекреаційної сфери;
- охарактеризувати природно-ресурсний потенціал України загалом та в регіональному вимірі, виявити його ключові компоненти та просторові особливості;
- проаналізувати території та об'єкти природно-заповідного фонду України як туристичні магніти та дестинації в розрізі регіонів;
- здійснити SWOT-аналіз розвитку туристично-рекреаційної індустрії України крізь призму природно-ресурсного потенціалу територій;
- оцінити вплив воєнних конфліктів і безпекових загроз на стан та використання природно-ресурсного потенціалу, туристичну привабливість і стійкість дестинацій;
- обґрунтувати перспективи використання природно-ресурсного потенціалу Карпатського єврорегіону для розвитку туризму та рекреації;
- проаналізувати європейські цифрові тренди у сфері туристично-рекреаційних послуг та запропонувати підходи до їх адаптації в українських умовах.

Об'єктом дослідження є природно-ресурсний потенціал територій України в контексті розвитку туристично-рекреаційної діяльності. *Предметом дослідження* слугують теоретико-методичні підходи, просторові особливості формування, сучасний стан та перспективні напрями використання природно-

ресурсного потенціалу регіонів України для розвитку туризму та рекреації, включно з роллю природно-заповідного фонду як системи туристичних магнітів і дестинацій.

Методи й інформаційна база дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань, зокрема й у контексті розробки практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу регіонів України для розвитку туризму та рекреації, застосовано комплекс методів дослідження, серед яких: загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, системний підхід) – для теоретичного опрацювання змісту понять «природно-ресурсний потенціал» і «дестинація», формування теоретико-методичних засад дослідження; порівняльно-географічний та типологічний аналіз – для виявлення регіональних відмінностей природно-ресурсного потенціалу та виділення типів туристично-рекреаційних дестинацій; статистичні методи – для опрацювання кількісних показників природно-ресурсного потенціалу, характеристик природно-заповідного фонду, туристичних потоків та індикаторів сталого розвитку; картографічний і геоінформаційний аналіз – для просторової візуалізації розміщення природних ресурсів, об'єктів природно-заповідного фонду та ключових туристично-рекреаційних дестинацій; метод SWOT-аналізу – для оцінки сильних і слабких сторін, можливостей та загроз розвитку туристично-рекреаційної індустрії в контексті природно-ресурсного потенціалу; елементи контент-аналізу – для оцінювання тенденцій, цифрових трендів та управлінських практик у туристичній сфері.

Інформаційну базу дослідження становлять: нормативно-правові акти України у сфері туристично-рекреаційної діяльності, охорони довкілля, регіонального розвитку; державні стратегії розвитку щодо розвитку туризму і рекреації на національному та регіональному рівнях; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України та профільних міністерств і відомств; наукові публікації вітчизняних і закордонних дослідників з питань дослідження

природно-ресурсного потенціалу, рекреаційної географії, сталого туризму та регіонального розвитку.

Практична цінність роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані:

- органами державної влади та місцевого самоврядування при розробленні стратегій і програм розвитку туризму та рекреації на національному й регіональному рівнях;

- у процесі планування використання природно-ресурсного потенціалу та формування мережі туристично-рекреаційних дестинацій, зокрема на базі природно-заповідного фонду;

- для обґрунтування заходів щодо мінімізації негативного впливу воєнних дій на природні комплекси та туристичну привабливість територій;

- у діяльності туристичних підприємств, дестинаційних менеджмент-організацій і громадських ініціатив, які працюють у сфері сталого та екологічного туризму;

- у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін, пов'язаних із туризмом, рекреаційною географією, природокористуванням, просторовим плануванням та регіональним розвитком.

Таким чином, кваліфікаційна робота спрямована на комплексне поєднання теоретичного, методичного та прикладного вимірів дослідження природно-ресурсного потенціалу регіонів України, що відповідає сучасним науково-практичним потребам розвитку туристично-рекреаційної сфери.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕСТИНАЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

1.1. Поняття "природно-ресурсний потенціал" і його роль у розвитку туризму та рекреації

У сучасних географічних, екологічних та туристичних дослідженнях поняття «потенціал природних ресурсів» розуміється не просто як сукупність природних ресурсів, а як інтегрована здатність природи підтримувати певні види людської діяльності за заданих екологічних, технологічних та соціально-економічних умов. У контексті туризму та рекреації ця категорія стає ключовим аналітичним інструментом для пояснення того, чому певні території перетворюються на успішні туристично-рекреаційні регіони, тоді як інші, що мають, на перший погляд, подібні ресурси, залишаються недовикористаними або деградованими [1].

У науковій літературі запропоновано значну кількість підходів до класифікації природних ресурсів, що відображає їхню багатовимірну природу та різні аспекти використання. Так звані «природні» класифікації базуються передусім на відмінностях ресурсів за їхнім генезисом та належністю до певних компонентів і сил природи. З огляду на функціональне призначення у господарській діяльності людини природні ресурси доцільно поділяти на такі основні групи: енергетичні; сировинні та допоміжні промислові; їстівні (харчові, кормові, питні); оздоровчі; культурно-естетичні. Останні дві групи, з огляду на їх домінуючу роль у забезпеченні відпочинку, лікування та дозвілля, часто об'єднують терміном «рекреаційні ресурси». В сучасних дослідженнях дедалі більше виокремлюють також територію як специфічний різновид ресурсу, що

розглядається як просторовий (територіальний) ресурс із власною цінністю та обмеженістю.

Оскільки природні ресурси є органічними складовими природного середовища, їх можна класифікувати за належністю до певних природних систем чи явищ. У цьому контексті вирізняють мінеральні, земельні, водні, лісові, фауністичні, рекреаційні та кліматичні ресурси. Такий підхід дає змогу пов'язувати властивості ресурсів із функціонуванням відповідних природних комплексів і оцінювати наслідки їхнього використання для цілісності цих систем.

У зв'язку із загостренням проблеми раціонального природокористування та необхідністю посилення природоохоронних заходів широкого поширення набула класифікація природних ресурсів за ознакою вичерпності, яку нерідко називають екологічною класифікацією [2].

Рекреаційні ресурси виступають матеріальною основою функціонування рекреаційної сфери та туристично-рекреаційної галузі загалом, формуючи її ресурсну базу. Їхня особливість полягає у високій чутливості до антропогенних навантажень, що зумовлює необхідність ощадливого, науково обґрунтованого використання, цілеспрямованої охорони та відтворення. Це, своєю чергою, потребує проведення кількісної та якісної оцінки рекреаційних ресурсів, визначення їх придатності для різних видів діяльності, оцінювання альтернативних варіантів використання в межах різних галузей національної економіки.

У структурі рекреаційних ресурсів, як правило, виділяють три основні типи: природні, історико-культурні та соціально-економічні. Кожен із них відіграє специфічну роль у формуванні галузевої та територіальної організації рекреаційних комплексів. Під природними рекреаційними ресурсами доцільно розуміти сукупність факторів, речовини та властивостей компонентів природного середовища, які мають сприятливі для рекреаційної діяльності параметри (якісні й кількісні) та здатні забезпечувати або потенційно забезпечувати організацію відпочинку, туризму, лікування й оздоровлення населення. До цієї групи належать лікувальні та оздоровчі фактори

багатоцільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води), специфічні лікувальні речовини (мінеральні води, лікувальні грязі, озокерит), а також рекреаційно цінні властивості гірських і передгірських ландшафтів, заповідних територій та інших природних комплексів, придатних для організації різних форм рекреації й туризму [3].

Отже, з наукової точки зору, поняття природних ресурсів стосується елементів і властивостей природного середовища. Термін «потенціал» додає додатковий, дуже важливий вимір: він підкреслює не просто існування цих ресурсів, а їх можливе, кількісно та якісно визначене використання в межах конкретних обмежень. Таким чином, природно-ресурсний потенціал території можна визначити як інтегральну здатність її природних систем і компонентів брати участь у соціально-економічному розвитку (включаючи туризм і рекреацію) на певному етапі технологічного прогресу та інституційного регулювання, не порушуючи екологічної рівноваги та довгострокового функціонування цих систем. Це визначення передбачає кілька ключових характеристик (рис. 1.1):

- Інтегральність – потенціал не є механічною сумою ізольованих ресурсів, а властивістю всього територіального природного комплексу (ландшафту, екосистеми, регіону).
- Умовність – він залежить від рівня знань, технологій, інфраструктури, правових норм, екологічних стандартів та ринкового попиту. Один і той самий набір ресурсів може мати дуже різний потенціал у різних історичних періодах.
- Просторова специфічність – він пов'язаний з конкретними територіями з їх унікальним поєднанням ландшафтів, клімату, біорізноманіття та екологічних ризиків.
- Часова динаміка – потенціал може збільшуватися (наприклад, завдяки новим технологіям, створенню природоохоронних територій, відновленню) або зменшуватися (деградація, забруднення, зміна клімату, надмірне використання).

Рис. 1.1. Характеристики природно-ресурсного потенціалу території

Джерело: побудовано автором.

У дослідженнях у сфері туризму та рекреації часто говорять про природний рекреаційний потенціал або туристично-рекреаційний потенціал як про конкретний аспект потенціалу природних ресурсів – ту частину природної ресурсної бази, яка є придатною та привабливою для рекреаційного та туристичного використання [4].

При аналізі з точки зору туризму та відпочинку потенціал природних ресурсів зазвичай об'єднується та структурується на кілька взаємопов'язаних компонентів:

1. Ландшафтно-рельєфний потенціал – різноманітність та виразність рельєфу, панорам, водойм, лісів, узбережжя, гір тощо.

2. Кліматичний та біокліматичний потенціал – комфортність клімату для різних видів відпочинку (літній пляжний відпочинок, зимові види спорту, оздоровчий туризм, велнес);

3. Гідрологічний потенціал – річки, озера, моря, океани, інші поверхневі водойми;

4. Біотичний потенціал та біорізноманіття – ліси, луки, водно-болотні угіддя, дика природа, ендемічні та рідкісні види;

5. Бальнеологічний (оздоровчо-рекреаційний потенціал) – мінеральні, термальні джерела, грязі [1–4].

Дуже важливими є якість та стійкість навколишнього середовища (чистота повітря, води, ґрунтів); низький рівень техногенного впливу; стійкість екосистем та їхня пропускна здатність (здатність поглинати навантаження від відвідувачів без незворотної деградації) [5].

Варто розуміти, що для туризму та відпочинку недостатньо мати ресурси як такі, бо вирішальне значення мають їхні доступність, концентрація, взаємодоповнюваність та естетичне сприйняття. Територія із середньою якістю, але високодоступними та добре поєднаними ресурсами (наприклад, «море + пляжі + м'який клімат + культурні пам'ятки») може мати вищий практичний потенціал, ніж територія з унікальними, але ізольованими та важкодоступними особливостями .

Ключовим науковим нюансом є розрізнення між доступністю природних ресурсів та потенціалом природних ресурсів для туризму та рекреації. Регіон може мати значний лісовий покрив, водойми або сприятливий клімат, проте його туристично-рекреаційний потенціал залишається нереалізованим, якщо:

- немає попиту (низька обізнаність, непривабливий імідж, відсутність позиціонування на ринку);
- інфраструктура відсутня або недостатньо розвинена (під'їзні дороги, розміщення, безпека, послуги перекладачів);
- правові та інституційні обмеження є надто суворими або, навпаки, надто слабкими (відсутність зонування, відсутність контролю за впливом);
- екологічний стан ресурсів погіршився (забруднені пляжі, знеліснені схили, евтрофні озера).

Отже, категорія потенціалу природних ресурсів поєднує дві аналітичні площини: природну – обсяг, якість, різноманітність та стійкість ресурсів;

соціально-економічну – ступінь, в якому ці ресурси можуть і повинні бути мобілізовані для туризму та рекреації в умовах обмежень сталого розвитку.

Потенціал природних ресурсів є фундаментальним фактором, що визначає туристично-рекреаційну спеціалізацію регіонів та формування туристичних напрямків. Він значною мірою визначає:

- які види туризму є найбільш перспективними (гірський, екотуризм, сільський, лікувально-оздоровчий, пригодницький, водний тощо);
- сезонність туризму (зимові/літні курорти, цілорічні туристичні напрямки);
- ієрархію туристичних напрямків (місцеві, регіональні, національні та міжнародні центри).

Наприклад, наявність гірського рельєфу та снігового покриву сприяє розвитку зимового спортивного туризму; мінеральні джерела та специфічний мікроклімат сприяють розвитку лікувально-оздоровчого туризму; ландшафти з високою мальовничою цінністю сприяють розвитку екотуризму, пішого туризму та відпочинку на природі. Без аналізу потенціалу природних ресурсів така спеціалізація виглядає довільною; з її урахуванням вона може бути науково обґрунтована як прояв порівняльних переваг конкретних територій [6].

Потенціал природних ресурсів також є ключовим фактором для туристично-рекреаційного зонування та просторового планування. Він допомагає:

- розмежувати функціональні зони (зони інтенсивного відпочинку, зони контрольованого використання, заповідні зони, буферні зони);
- визначити основні райони туристичних напрямків та їхні допоміжні тилові райони;
- спроектувати мережі маршрутів, стежок та коридорів, що з'єднують основні атракції та розподіляють потоки відвідувачів;
- спланувати розподіл інфраструктури таким чином, щоб максимально збільшити доступність та мінімізувати вплив на довкілля.

У цьому сенсі потенціал природних ресурсів забезпечує просторову логіку планування туристичних напрямків та регіонального туризму: він показує, де розвиток є доцільним або бажаним, а де його слід обмежити або виключити.

Потенціал природних ресурсів відіграє подвійну роль: він є одночасно рушійною силою та обмеженням. Висока привабливість ландшафтів або узбережжя може спричинити значне зростання туристичних потоків, але ті самі природні системи мають обмежену пропускну здатність. Надмірне використання призводить до: ерозії ґрунту та витоптування рослинності; забруднення вод та пляжів; порушення спокою диких тварин; візуального та акустичного забруднення; втрати автентичності та погіршення якості ландшафту [7].

Тому науковій парадигмі, орієнтованій на сталий розвиток, потенціал природних ресурсів нерозривно пов'язаний з поняттям екологічних обмежень. Його оцінка повинна давати відповідь не тільки на питання «що можна розвивати?», але й «скільки, в якій формі та за якими правилами можна розвивати туризм, щоб потенціал не був безповоротно вичерпаний?».

Нарешті, саме потенціал природних ресурсів формує фундамент стратегій сталого розвитку туризму на місцевому, регіональному та національному рівнях. У прикладному вимірі він виконує низку ключових функцій:

- діагностична база – забезпечує глибоке розуміння сильних сторін та вразливих місць природно-ресурсного середовища території, дає змогу виявити, які компоненти довкілля є ядром туристично-рекреаційної привабливості, а які – «точками ризику» (зони деградації, перевантаження, екологічної небезпеки).
- інструмент визначення пріоритетів – дозволяє обґрунтовано встановлювати, які території, форми й види туризму мають отримати першочергову підтримку, інвестиції та управлінську увагу, виходячи з поєднання їхнього потенціалу, екологічної стійкості та чутливості до навантажень. Це сприяє раціональному розподілу ресурсів і запобігає хаотичному, конфліктогенному освоєнню просторів.
- система моніторингу – створює набір кількісних та якісних індикаторів для регулярного відстеження змін у стані й використанні природних

ресурсів: динаміки якості води, лісового покриву, рівня біорізноманіття, темпів ерозійних процесів, масштабів забруднення тощо. Такий моніторинг дозволяє своєчасно виявляти негативні тенденції та коригувати режими природокористування в туризмі й рекреації.

– комунікаційна платформа – слугує аргументованою основою для діалогу між місцевими громадами, органами влади, бізнесом та інвесторами. На основі узгодженої оцінки природно-ресурсного потенціалу можна переконливо показати економічну, соціальну й екологічну цінність збереження природних комплексів, обґрунтувати необхідність інвестицій у їх охорону та раціональне, відповідальне використання, орієнтоване на принципи сталого розвитку.

Таким чином, потенціал природних ресурсів стає центральною категорією у узгодженні економічних інтересів розвитку туризму з екологічними та соціальними імперативами сталого розвитку [7–9].

З точки зору розвитку туризму та рекреації, концепція потенціалу природних ресурсів виконує кілька взаємопов'язаних наукових функцій (рис. 1.2):

1. Описова – характеристика природної бази туризму та рекреації з точки зору різноманітності, якості та унікальності ресурсів.

2. Оціночна – оцінка привабливості, доступності, стійкості та придатності територій для різних форм туризму та рекреації.

3. Пояснювальна – розкриття причин, чому певні регіони стають великими туристично-рекреаційними центрами, а інші залишаються периферійними або недорозвиненими.

4. Прогностична – визначення перспектив та сценаріїв розвитку, включаючи ризики надмірного використання та деградації під тиском зростаючого туристичного навантаження.

5. Нормативно-управлінська – надання критеріїв та аргументів для просторового планування, зонування, регулювання використання та збереження природного середовища.

Рис. 1.2. Функції концепції потенціалу природних ресурсів

Джерело: побудовано автором.

Тому в дослідженнях, присвячених потенціалу природних ресурсів та перспективам їх використання для розвитку туризму та рекреації в регіонах, цю категорію не слід зводити до статичного переліку ресурсів. Її слід розглядати як динамічну, багатовимірну та орієнтовану на управління концепцію, що пов'язує природні властивості територій з реальними та потенційними траєкторіями їхнього туристично-рекреаційного розвитку та з загальною структурою сталого регіонального розвитку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Типи потенціалу природних ресурсів та показники для туризму і рекреації

Тип потенціалу природних ресурсів	Основні компоненти / підтипи	Ключові показники (приклади)	Форми туризму та рекреації, де це найбільш доречно
Ландшафтно-рельєфний потенціал	Рельєф, форми рельєфу, берегові лінії, каньйони, долини, оглядові майданчики, загальна візуальна привабливість ландшафтів	Амплітуда та різноманітність рельєфу (висота над рівнем моря, нахил) Кількість та різноманітність мальовничих оглядових майданчиків/панорам	Оглядовий туризм, фототуризм, пішохідний туризм і трекінг, альпінізм, ландшафтно-освітні тури, авто- і мотомаршрути, мальовничі поїздки

		Індекс різноманітності ландшафту (частка різних типів ландшафту) Наявність унікальних форм рельєфу (водоспади, ущелини, скельні утворення) Ступінь антропогенного впливу на ландшафтні краєвиди	
Кліматичний та біокліматичний потенціал	Тепловий режим, вологість, інсоляція, вітер, біокліматичний комфорт	Середня температура теплих/холодних сезонів Кількість днів із комфортними біокліматичними умовами (наприклад, індекс Тома, PET) Тривалість пляжного/літнього сезону, тривалість снігового покриву Частота екстремальних погодних явищ (бурі, спекотні хвилі, сильні опади) Іонізація повітря, склад аероіонів (для оздоровчих курортів)	Пляжний та прибережний туризм, зимовий спортивний туризм, оздоровчий та велнес-туризм (кліматотерапія, аеротерапія), цілорічний відпочинок на курортах, заходи та фестивалі на відкритому повітрі
Гідрологічний (водний) потенціал	Моря, озера, річки, водосховища, водоспади,	Щільність і довжина річкової мережі Кількість і площа озер та водосховищ, придатних для відпочинку Показники якості води (прозорість, хімічні та мікробіологічні параметри) Придатність для купання (температура, хвилі, течії, безпека)	Пляжний туризм, водний відпочинок (плавання, катання на човнах, яхтингу, рафтинг, каякінг), риболовля та вудіння, круїзний туризм
Потенціал біотичного та біорізноманіття	Ліси, луки, водно-болотні угіддя, флора і фауна, природоохоронні території	Відсоток лісистості та різноманітність типів лісів Кількість та площа природоохоронних територій (національні парки, природні заповідники, біосферні заповідники) Багатство видів (флора/фауна), наявність	Екотуризм, бьордвотчинг, туризм дикої природи, природнича освіта, науковий туризм, кемпінг, сільський зелений туризм, рекреація в лісі (піші прогулянки, збирання грибів тощо).

		ендемичних/рідкісних видів Цілісність екосистем, ступінь природності (індекс дикої природи) Наявність рідкісних видів (для спостереження за дикою природою)	
Бальнеологічний потенціал	Мінеральні води, лікувальні грязі, особливий мікроклімат, лісо-кліматичні ресурси	Кількість і різноманітність мінеральних і термальних джерел (гідрохімічні типи), хімічний склад вод Доведені лікувальні властивості (медико-фізіологічні показники) Наявність і якість лікувальних грязьових родовищ (пелоїдів) Кліматичні показники, що мають значення для лікування (чистота повітря, аероіонізація, УФ-режим) Тривалість комфортних лікувальних сезонів	Санаторно-оздоровчий туризм, spa & wellness, медичний туризм, реабілітація та оздоровлення, стежки здоров'я (теренкур), лісотерапія, «повільний туризм»
Потенціал якості довкілля та екологічної стабільності	Чистота довкілля, рівень антропогенного навантаження, стійкість екосистем	Рівень забруднення повітря, води, ґрунту (відносно стандартів) Шум та світлове забруднення Ступінь фрагментації ландшафту, частка деградованих земель Стійкість екосистеми та екологічна ємність (допустима кількість відвідувачів, норми навантаження) Наявність/відсутність великих техногенних об'єктів (шахти, звалища, важка промисловість)	Всі форми туризму та рекреації (як наскрізна передумова); особливо важлива для екотуризму, оздоровчого туризму, сімейного відпочинку, пізнавального туризму

Джерело: складено автором.

Потенціал природних ресурсів території розуміється не як проста сума ресурсів, а як інтегрована здатність природних систем підтримувати соціально-

економічний розвиток, включаючи туризм і рекреацію, за певних технологічних, інституційних та екологічних умов, без порушення екологічної рівноваги.

Цей потенціал є багатовимірним за своєю суттю: він залежить від кількості, якості, різноманітності та стійкості ландшафтів, клімату, водних ресурсів, біоти та лікувальних ресурсів, але в рівній мірі – від знань, інфраструктури, законодавства, екологічних стандартів та ринкового попиту, і тому варіюється в просторі та часі.

Для туризму та рекреації важливим є не просто наявність ресурсів, а їх доступність, взаємодоповнюваність та естетична цінність, а також пропускна здатність екосистем; отже, регіон із «середніми» ресурсами, але хорошим доступом та їх поєднанням може мати вищий корисний потенціал, ніж регіон з унікальними, але ізольованими активами.

Потенціал природних ресурсів є ключовим фактором, що визначає спеціалізацію регіону в галузі туризму та відпочинку (види туризму, сезонність, рейтинг напрямків), а також лежить в основі зонування та просторового планування туризму та відпочинку, визначаючи, де доцільний інтенсивний розвиток, а де необхідний суворий захист або обмежене використання.

У парадигмі, орієнтованій на сталий розвиток, оцінка потенціалу природних ресурсів повинна відповідати не тільки на питання «що можна розвивати?», але й «скільки, в яких формах і за якими правилами?», надаючи критерії для регулювання використання, встановлення порогових значень та запобігання незворотньому виснаженню [10].

Отже, потенціал природних ресурсів слід розглядати як динамічну, орієнтовану на управління концепцію, яка пов'язує внутрішні властивості територій з фактичними та можливими траєкторіями розвитку туризму та рекреації і служить діагностичним, оціночним, пояснювальним, прогнозним та нормативним інструментом для стратегій сталого регіонального розвитку.

1.2. Наукове трактування поняття "дестинація" у контексті функціонування туризму та рекреації

Дослідження та аналіз понять «дестинація» безумовно належить до ключових категорій сучасної туризмології, рекреаційної географії та менеджменту туристично-рекреаційної діяльності. Його багатоаспектне змістове наповнення поступово еволюціонувало від звичайного розуміння «місця подорожі» до комплексної соціально-еколого-економічної системи, котра водночас є і простором досвіду, й об'єктом управління, і популярним брендом, і базовою одиницею конкурентоспроможності на ринку туристично-рекреаційних послуг. Важливо правильно трактувати основні етапи формування категорії у міжнародному науковому дискурсі та характерні аспекти її пояснення-інтерпретації в українському науковому середовищі, базуючись на порівняльному аналізі та авторському визначенні дестинації [11].

Якщо порівнювати зміст понять «дестинація» та «туристична дестинація» у різних джерелах інформації, то тут теж існує чимало неузгодженостей. Дестинація або пункт призначення – це дуже широке поняття. Воно означає просто місце, куди хтось або щось прямує – логістичне або географічне поняття. Поза будь яким сумнівом, ціль мандрівки може бути туристично-рекреаційна, екскурсійна чи краєзнавча. З іншої сторони, це може бути і пункт призначення для міграції, бізнесу, транспорту, торгівлі, освіти, лікування тощо, без обов'язкового зв'язку з туризмом [12].

Туристичний пункт призначення (туристична дестинація) – це особливий тип пункту призначення, який визначається його туристичною функцією. Це місце, яке приваблює відвідувачів для відпочинку, розваг, культури, природи, подій тощо. Воно має систему туристичного забезпечення (проживання, харчування, атракції, транспорт, послуги) та впізнаваний імідж/бренд на туристичному ринку. Воно існує не просто як точка на карті, а як просторова одиниця туристичного планування, управління та маркетингу.

Отже, кожне туристичне місце призначення є місцем призначення, але не кожне місце призначення функціонує як туристичне місце призначення – лише ті місця, де туризм стає ключовою, структурованою та керованою діяльністю [13].

Отже, туристичний пункт призначення або туристична дестинація – це місце + туристична функція + туристична система + імідж + управління, тобто просторова одиниця туристичного планування, управління та маркетингу, визнана як туристичний продукт як туристами, так і зацікавленими сторонами (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Еволюція поняття «туристична дестинація» (класичні та сучасні підходи)

Аспект / підхід	Класичне розуміння «туристична дестинація»	Сучасне розуміння «туристична дестинація»
Базова ідея	Місце, куди приїжджають туристи	Система взаємодії простору, туристів, бізнесу, громади та інституцій
Просторова рамка	Переважно адміністративна одиниця (місто, курорт, регіон)	Гнучкі просторові конфігурації: кластери, коридори, мережі, “функціональні зони”
Фокус дослідження	Окремі ресурси й об’єкти (пам’ятки, пляжі, курорти)	Ланцюги створення цінності, туристичний досвід “end-to-end”
Роль туриста	Пасивний споживач продукту	Активний співавтор досвіду, учасник співтворення цінності (co-creation)
Роль місцевої громади	Фон або “ресурс робочої сили”	Ключовий стейкхолдер, партнер у governance, носій автентичності
Управління дестинацією	Фрагментарне: окремі об’єкти й підприємства	Інтегроване destination management (DMO, стратегія, брендинг, stakeholder network)
Компоненти турпропозиції	“Набір об’єктів”: готелі, ресторани, атракції	Цілісна туристична система: інфраструктура, сервіси, події, цифрові сервіси
Акцент на показники	Кількість туристів, ночівель, заповнюваність готелів	Якість досвіду, сталість, добробут громади, кліматична та соціальна стійкість
Сталість і вплив	Питання другорядні, не завжди інтегровані в модель	Сталість – одна з ключових рамок: екологічна, соціокультурна, економічна

Джерело: складено автором.

У світовому контексті методологічним вектором стала документація Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), де власне туристична дестинація розглядається як цілісний фізичний простір з наявністю або відсутністю адміністративних чи аналітичних меж, у якому туристи можуть переночувати за умови наявності на цій території кластеру туристичних продуктів, послуг, видів діяльності. Цей простір позиціонує себе базовою одиницею аналізу в туризмі, включаючи різноманітних зацікавлені сторони (стейкхолдерів), а також нематеріальні ознаки – імідж і ідентичність. Відтак, уже в цьому підході фіксується логічний перехід від просто обмежено просторового бачення до комплексного розуміння дестинації як синергії матеріальних і нематеріальних (духовних) складових [12–14].

У роботах Д. Бухаліса дестинація описується як синергія туристичних продуктів і послуг, що забезпечують інтегрований досвід для споживача. Хоча традиційно дестинації трактувалися як чітко окреслені географічні території (країна, острів, місто), дедалі частіше вони набувають характеру перцептивних конструктів, які залежать від індивідуальної траєкторії подорожі, культурного бекграунду та попереднього досвіду туриста. Таким чином у науковий обіг вводиться уявлення про дестинацію як про простір суб'єктивно сконструйованого туристичного досвіду [15].

Важливий внесок у розвиток концепції зробили Дж. Річі та Дж. Крауч [16], які розробили комплексну модель конкурентоспроможності дестинацій. Вони розглядають дестинацію як систему, де поєднуються первинні та вторинні ресурси (природні, культурні, подієві), підтримувальні фактори (інфраструктура, доступність, безпека), політика та планування, управлінські практики, а також попит з боку туристів. Конкурентоспроможність тлумачиться крізь призму сталого розвитку, тобто здатності забезпечувати економічні вигоди, не підриваючи ресурсну базу та соціально-культурну рівновагу території [16; 17].

У сучасних концепціях destination management та destination governance дестинація дедалі частіше розглядається як мережа стейкхолдерів – підприємств

індустрії гостинності, органів влади, місцевих громад, громадських організацій, транспортних операторів, креативних індустрій тощо. Особлива роль відводиться організаціям управління DESTINACIAMI, що координують інтереси учасників, відповідають за стратегічне планування, брендинг, моніторинг і забезпечення стійкості розвитку території [18].

Отже, у світовому науковому дискурсі еволюція поняття «туристична DESTINACIJA» пройшла шлях:

- від географічно окресленого місця до комплексного територіального кластера;
- від ресурсно-інфраструктурної сукупності до простору інтегрованого туристичного досвіду;
- від пасивного «фону» для туристичних потоків до активного об'єкта конкурентної боротьби, стратегічного управління й політики сталого розвитку.

В українській науці поняття «туристична DESTINACIJA» утвердилося дещо пізніше, ніж у західній літературі, та спочатку співіснувало з традиційними для рекреаційної географії категоріями «рекреаційний район», «рекреаційний комплекс», «курортний район». У 1990–2000-х роках, на тлі становлення туризмології та ринкових відносин у сфері туризму, розпочалося активне переосмислення просторових одиниць організації туризму [19].

У працях О.О. Любіцевої, М.П. Мальської, а також інших дослідників туристичного ринку DESTINACIJA розглядається як територія (місцевість, регіон), призначена й підготовлена для прийому туристів, що володіє певним ресурсним потенціалом, розвиненою інфраструктурою та спеціалізацією на задоволенні туристичних потреб [20–22].

У колективних монографіях, присвячених розвитку туристичних DESTINACIJI, вони трактуються як основа територіально сфокусованого розвитку туризму. Для DESTINACIJI розробляються інструменти стратегічного управління, брендингу, оцінювання конкурентоспроможності, моделі життєвого циклу. Таким чином, український дискурс загалом рухається в руслі світових концепцій destination management, але з виразною прив'язкою до реалій регіональної

політики, децентралізації та необхідності інтегрувати туризм у стратегії розвитку громад.

Значний вплив має й вітчизняна школа рекреаційної географії. У роботах, присвячених туристично-рекреаційним системам (можна провести аналогію з дестинаціями), наголошується на поєднанні туристичної та рекреаційної функцій території: вони розглядаються як спеціально організований простір для відпочинку, оздоровлення, культурно-пізнавальної діяльності, відновлення фізичного, психоемоційного та соціального ресурсів людини. Це особливо характерно для аналізу Карпатського, Причорноморського, Подільського рекреаційних регіонів [23].

Окремі автори прямо адаптують визначення UNWTO до українських умов, підкреслюючи, що дестинація – це фізичний простір з окресленими адміністративними або функціональними межами, в якому формується комплекс туристичних продуктів, послуг та досвідів для різних сегментів попиту. На прикладах окремих міст і регіонів (Львів, Вінниця, Тернопільщина, Карпатський регіон тощо) обґрунтовується бачення дестинації як інструмента стратегічного регіонального розвитку, що інтегрує інтереси місцевого самоврядування, бізнесу та громади.

Водночас звертається увага на те, що в чинному законодавстві України термін «туристична дестинація» не має чітко закріпленого нормативного статусу. Це створює певний розрив між науковим дискурсом і регулюванням галузі, ускладнює формування офіційних інститутів управління дестинаціями (DMO) та потребує подальшої інституціоналізації поняття в державній туристичній політиці (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Порівняльна характеристика світових і українських наукових підходів до розуміння туристичної дестинації

Аспект	Світовий науковий дискурс	Український науковий дискурс
Базове розуміння	Дестинація – фізичний простір і водночас простір досвіду, що включає кластер продуктів, послуг,	Дестинація – територія (місцевість, область, район, регіон), підготовлена для прийому туристів, з певним

	активностей і нематеріальних атрибутів (імідж, ідентичність).	ресурсним потенціалом та інфраструктурою, орієнтована на задоволення туристичного попиту.
Просторовий вимір	Переважно функціональний підхід: DESTINATION може перетинати адміністративні кордони (гірські системи, культурні ареали, тематичні маршрути).	Сильна прив'язка до адміністративно-територіальних одиниць (місто, район, область, країна), що полегшує інтеграцію в регіональну й регіональну політику.
Системність	Дестинація як комплексна система (ресурси, інфраструктура, стейкхолдери, попит, управління), де ключові елементи описані в моделях конкурентоспроможності.	Дестинація як територіальний комплекс (кластер) з наголосом на структурі ресурсів, інфраструктури, організаційних суб'єктів; системність поступово поглиблюється через запозичення світових моделей.
Акценти в змісті	Сильний фокус на нематеріальних аспектах: образ, бренд, «sense of place», емоційний досвід, співтворення продукту туристом.	Виразний ресурсно-інфраструктурний акцент (перелік природних, культурних ресурсів, інфраструктурних елементів); імідж і бренд активно досліджуються, але часто як надбудова над ресурсною базою.
Управління стейкхолдери	Чітко окреслена роль DMO/DTO як ключових суб'єктів управління; дестинація – поле координації інтересів влади, бізнесу, громади, НУО, креативних індустрій.	Ідея управління дестинацією імпортується й адаптується; створюються локальні ініціативи та квазі-DMO, але їх інституційний статус часто нечіткий; велика залежність від місцевої влади та грантових проєктів.
Рекреаційний вимір	Рекреація інтегрована як один із вимірів туристичного досвіду (well-being, quality of life, health tourism тощо).	Сильний історичний вплив рекреаційної географії: дестинація часто розглядається як простір відпочинку, оздоровлення, відновлення, особливо в курортних та гірських регіонах.
Сталість і розвиток	Дестинація – одиниця реалізації політики сталого розвитку, управління навантаженням, збереженням ресурсів, участю громади.	Дестинація – інструмент регіонального розвитку, відродження територій, залучення інвестицій і туристичних потоків; аспект сталості поступово посилюється, особливо в

		контексті євроінтеграції та воєнних викликів.
Правовий статус поняття	Термін широко використовується в політиках, стратегіях, документах міжнародних організацій, часто без жорсткого юридичного визначення.	У законодавстві термін використовується фрагментарно або опосередковано, чіткого нормативного визначення «туристичної дестинації» здебільшого немає; поняття більше розвинене в наукових і стратегічних документах.

Джерело: складено автором.

Синтезуючи світові підходи (UNWTO, Д. Бухаліс, Дж. Річі, Дж. Крауч та ін.) й український науковий доробок (О.О. Любіцева, М.П. Мальська, представники рекреаційно-географічної школи), доцільно запропонувати таке авторське визначення, адаптоване до цілей дослідження: туристична дестинація – це функціонально й просторово окреслений, соціально сконструйований та інституційно керований територіальний комплекс, у межах якого формується й реалізується інтегрований туристично-рекреаційний продукт. Дестинація поєднує природні, культурно-історичні та антропогенні ресурси, інфраструктуру гостинності й сервісу, мережу стейкхолдерів (органи влади, бізнес, громади, громадські організації), нематеріальні атрибути (імідж, бренд, ідентичність) і виступає базовою одиницею аналізу, управління та маркетингу в туризмі. Її розвиток має ґрунтуватися на принципах сталості, орієнтації на якість туристичного досвіду, збереження природної й культурної спадщини та підвищення якості життя місцевого населення [24].

Актуальність поняття «туристична дестинація» у контексті висвітлення природно-ресурсного потенціалу і перспектив його використання для розвитку туризму та рекреації в регіонах України є принциповою з кількох причин.

По-перше, сам по собі природно-ресурсний потенціал (ландшафти, кліматичні ресурси, мінеральні води, ліси, водойми, об'єкти ПЗФ тощо) ще не гарантує розвитку туризму й рекреації. Він набуває реальної економічної, соціальної та рекреаційної цінності лише тоді, коли «скомпонований» і організований у форматі туристично-рекреаційної дестинації – тобто

територіального комплексу з поєднанням ресурсів, інфраструктури, сервісу, управління, бренду та цільових ринків. Отже, аналіз природно-ресурсного потенціалу регіонів України без урахування категорії дестинації залишається переважно описовим, тоді як дестинаційний підхід дозволяє перейти до практико-орієнтованого бачення: як саме, у якій просторовій конфігурації і для яких сегментів попиту ці ресурси можуть бути ефективно використані.

По-друге, саме дестинація є базовою одиницею управління й конкурентоспроможності в сучасному туризмі. Регіони України (Карпатський, Подільський, Причорноморський, Поліський тощо) конкурують не абстрактними «ресурсами», а цілісними туристичними продуктами та образами дестинацій. У цьому контексті аналіз природно-ресурсного потенціалу повинен бути інтегрований у логіку формування й розвитку дестинацій. Тобто поняття дестинації виступає методологічним «містком» між теоретичним аналізом потенціалу та практичними рішеннями щодо його використання [23; 24].

По-третє, дестинаційний підхід дозволяє розглядати природно-ресурсний потенціал не лише як економічний актив, а й як об'єкт відповідального, екологічно збалансованого використання. Туристична дестинація в сучасному розумінні – це соціо-еколого-економічна система, у якій принципи сталого розвитку, збереження біорізноманіття, раціонального природокористування, врахування інтересів місцевих громад є не додатком, а умовою довгострокової конкурентоспроможності. Для України, де значна частина цінних природних територій (Карпати, Дністровський каньйон, Шацькі озера, узбережжя Чорного та Азовського морів, степові та водно-болотні екосистеми) одночасно є ядрами перспективних дестинацій, це питання набуває особливого значення. Актуальність поняття дестинації тут прямо пов'язана з потребою не допустити ресурсного виснаження під впливом неконтрольованих туристичних потоків і хаотичної забудови [25].

По-четверте, в умовах європейської інтеграції та післявоєнної відбудови України дестинація стає ключовою одиницею просторового планування розвитку туризму й рекреації. Мова йде про залучення інвестицій, міжнародних програм

підтримки, транскордонні проєкти, розвиток «зелених» коридорів, мереж еко- і сільського туризму, реконфігурацію туристичних потоків у безпечніші регіони. Без чіткого розуміння, які саме території формують дестинації, які мають ресурси, які – потенціал для брендингу й кластеризації, – складно обґрунтувати пріоритети просторового розвитку та розподілу обмежених фінансових і управлінських ресурсів.

По-п'яте, включення поняття «туристична дестинація» в аналітичну модель теми дає змогу:

- пов'язати оцінку природно-ресурсного потенціалу з аналізом інфраструктури, сервісу, попиту, стейкхолдерів;
- продемонструвати, як конкретні регіони України можуть трансформувати свої ресурси у конкурентні дестинації різних типів (екотуристичні, рекреаційно-оздоровчі, сільські, культурно-пізнавальні тощо);
- обґрунтувати перспективи розвитку не в абстрактних формулюваннях, а через чіткі сценарії дестинаційного розвитку;
- показати, що ефективне використання природно-ресурсного потенціалу неможливе без сучасних підходів до менеджменту дестинацій, маркетингу та залучення місцевих громад [23–25].

Отже, поняття туристичної дестинації є методологічно й практично актуальним для дослідження природно-ресурсного потенціалу та перспектив його використання в регіонах України. Воно дозволяє перевести аналіз із рівня «наявності ресурсів» на рівень просторово організованих, керованих і брендових систем, здатних забезпечити сталий розвиток туризму й рекреації, підвищення якості життя населення й інтеграцію українських регіонів у європейський туристичний простір.

1.3. Методи оцінювання природно-ресурсного потенціалу DESTИНАЦІЙ для розвитку туристично-рекреаційної сфери

Оцінка природно-ресурсного потенціалу туристичних DESTИНАЦІЙ потребує узгодженої методологічної бази, здатної врахувати як якісну унікальність, так і кількісну ємність територіальних систем. У сучасних дослідженнях туризму та рекреації ця система формується спектром взаємодоповнюючих методів - від базової інвентаризації та типології до бальної оцінки на основі індикаторів, просторового моделювання з використанням ГІС, ландшафтно-екологічного аналізу, економічної оцінки, експертних та партисипативних методів, а також комплексної багатокритеріальної оцінки. Кожна група методів фокусується на конкретних вимірах ресурсної бази (біофізичних, екологічних, соціально-економічних, інфраструктурних), тоді як разом вони дозволяють перейти від описової інвентаризації ресурсів до прийняття рішень, що базуються на фактах і мають просторову прив'язку. Ось короткий перелік методів оцінки потенціалу природних ресурсів для туризму та відпочинку (рис. 1.3):

1. Інвентаризаційні та типологічні методи °

Систематичний опис та класифікація природних компонентів (рельєф, клімат, водойми, ліси, ландшафти, природоохоронні території тощо), що мають значення для туризму та рекреації. Результатом є каталоги ресурсів, типології рекреаційних ландшафтів та туристично-рекреаційних зон як основа для подальшої оцінки.

2. Методи індикаторів та бальної оцінки (рейтингу)

Використання наборів індикаторів (краєвидова цінність, кліматичний комфорт, якість води, біорізноманіття, доступність, ступінь порушення тощо), які оцінюються за порядковою шкалою та агрегуються в цілісні індекси туристично-рекреаційного потенціалу. Відтак є можливість порівняння територій, ранжування напрямків та визначення територій з найвищим потенціалом розвитку.

3. Методи на основі ГІС та просторового моделювання

Застосування ГІС, дистанційного зондування та просторової статистики для картографування розподілу ресурсів, доступності (моделі часу-відстані),

перекриття атракцій та екологічних обмежень (небезпеки, охоронювані зони). Відбувається аналіз придатності та багатокритеріальної просторової оцінки (накладання зважених шарів) для визначення місця розташування туристичної інфраструктури, маршрутів та рекреаційних зон.

4. Ландшафтно-екологічна оцінка та оцінка пропускнуї спроможності

Аналіз стійкості, чутливості та пропускнуї спроможності екосистеми (максимально допустима кількість відвідувачів, рівень використання, вид діяльності) без незворотної деградації. Як результат – поєднання польових досліджень, моніторингу навколишнього середовища (ерозія ґрунту, рослинний покрив, якість води) та моделювання для визначення порогових значень та режимів використання для різних зон.

5. Соціально-економічні та економічні методи оцінки

Оцінка економічної цінності природних рекреаційних ресурсів за допомогою таких методів, як метод витрат на подорож, умовна оцінка, гедоністичне ціноутворення або аналіз витрат відвідувачів. Метою є показати внесок потенціалу природних ресурсів у місцеву та регіональну економіку та обґрунтувати інвестиції в охорону та стале використання.

6. Експертні та партисипативні методи °

Сюди відноситься опитування Дельфі, експертні панелі, семінари для зацікавлених сторін та партисипативне картографування для оцінки привабливості, ризиків, конфліктів використання та прийнятних сценаріїв розвитку. Особливо корисно в тих випадках, коли статистичні дані є обмеженими або коли соціальне сприйняття якості ландшафту та рекреаційної цінності є критичним [26].

7. Інтегрована багатокритеріальна оцінка

Поєднує біофізичні, екологічні, соціально-економічні та інфраструктурні показники з використанням багатокритеріального прийняття рішень. Створює комплексні індекси та карти потенціалу природних ресурсів для туризму та рекреації, що сприяє зонуванню, плануванню та аналізу сценаріїв у рамках сталого розвитку.

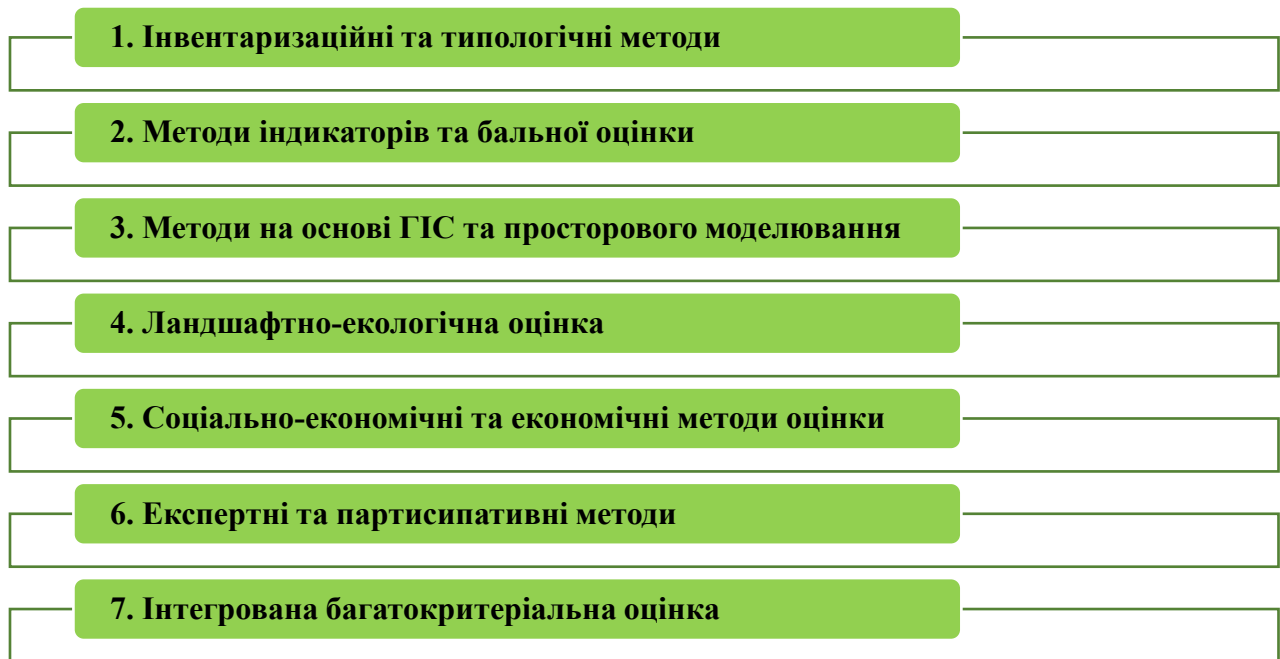

Рис. 1.3. Основні методи оцінювання природно-ресурсного потенціалу для розвитку туристично-рекреаційної сфери
Джерело: побудовано автором.

У сукупності описані методи забезпечують багаторівневий інструментарій для виявлення, кількісної оцінки та інтерпретації природно-ресурсного потенціалу туристичних дестинацій відповідно до принципів сталого розвитку. Підходи на основі інвентаризації та індикаторів допомагають виявити структуру та порівняльні переваги територіальних ресурсних систем; ГІС та ландшафтно-екологічні інструменти дозволяють окреслити придатні території, визначити пропускну здатність та візуалізувати просторові компроміси; методи економічної оцінки демонструють внесок природних активів у місцеву та регіональну економіку; а експертні та партисипативні методи враховують знання зацікавлених сторін та соціальне сприйняття. Їх інтеграція в багатокритеріальну систему прийняття рішень дає змогу отримати комплексні індекси та карти туристично-рекреаційного потенціалу, підтримує зонування, визначення пріоритетів інвестицій та аналіз сценаріїв, а отже, формує надійну наукову основу для збалансування розвитку туризму та рекреації з довгостроковим збереженням природних екосистем.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

2.1. Характерні особливості природно-ресурсного потенціалу України в контексті розвитку туризму та рекреації

Україна – держава, яка охоплює південний захід Східноєвропейської рівнини, частину гірської системи Східних Карпат, а також Кримські гори, володіє значним, різноманітним природно-ресурсним потенціалом, який є основою для розвитку широкого спектру туристично-рекреаційних видів діяльності. Від гірських вершин до теплих морів, від унікальних степів до густих лісів – країна має всі передумови для формування конкурентоспроможного ринку туристично-рекреаційних послуг. Однак, реалізація цього потенціалу вимагає глибокого аналізу наявних ресурсів, оцінки їхнього стану, інфраструктурного забезпечення та розуміння викликів, що стоять перед галуззю (рис. 2.1) [27].

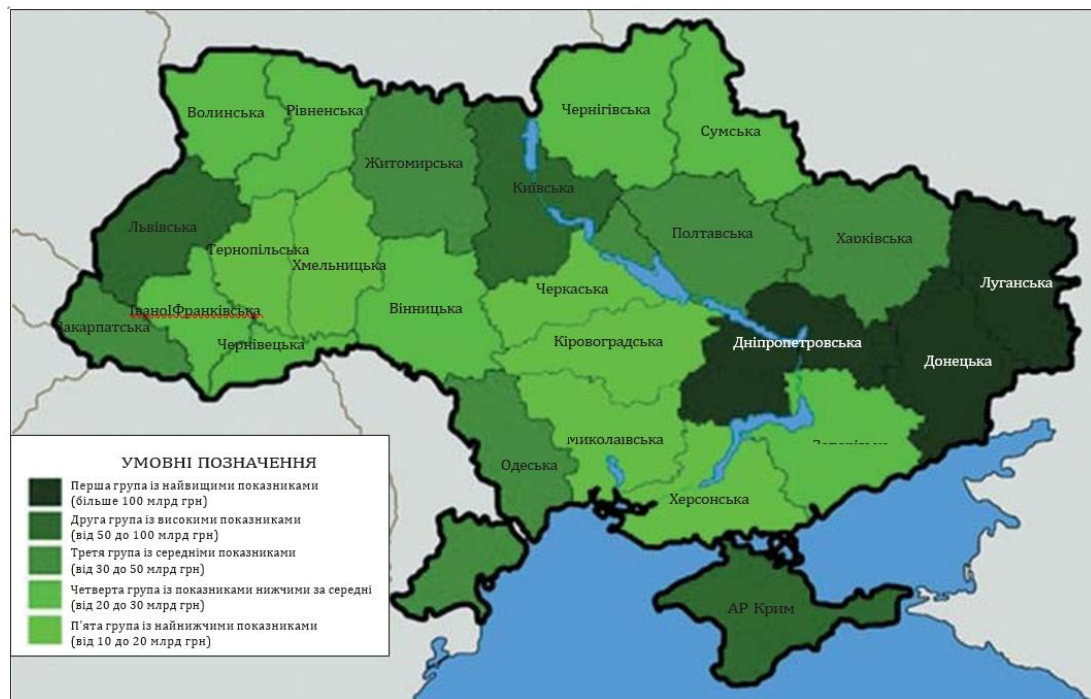

Рис. 2.1. Регіонально-територіальна структура природного потенціалу у фінансовому вимірі

Розташування України на перетині Східної та Центральної Європи забезпечує відносну доступність для європейських туристів. Вихід до Чорного та Азовського морів відкриває можливості для морського туризму та круїзних маршрутів. Велика площа країни сприяє різноманіттю природних зон [27].

Переважно помірно-континентальний клімат з теплим літом та м'якою зимою є сприятливим для більшості видів туризму. Субтропічний середземноморський клімат Південного берега Криму (до окупації) та м'який степовий клімат Причорномор'я і Приазов'я ідеальні для пляжного, оздоровчого та лікувального туризму з травня по вересень.

Помірний клімат гірських районів дозволяє розвивати зимові види спорту (лижі, сноуборд) та літній гірський туризм (піші походи, рафтинг). Клімат лісостепу і Полісся сприятливий для агротуризму, екологічного, культурно-пізнавального туризму та відпочинку на природі. Зміни клімату можуть впливати на тривалість сезонів, особливо для зимових видів спорту та пляжного туризму.

Більша частина України (близько 95%) розташована на рівнинах. Це створює сприятливі умови для розвитку пішохідного, велосипедного, автомобільного туризму, агротуризму. Східноєвропейська рівнина з її плато та низинами (Поліська, Придніпровська, Причорноморська) ідеальна для культурно-пізнавальних маршрутів [28].

Середньовисотні гори Українських Карпат із м'якими обрисами та густими лісами є осередком гірського туризму. Тут розвиваються пішохідний, велосипедний, кінний туризм, зимові види спорту (Буковель, Драгобрат, Славське), етнографічний та екологічний туризм. Природні ландшафти Карпат, водоспади, полонини, озера (Синевир) приваблюють любителів природи (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Структура природно-ресурсного потенціалу економічних регіонів і областей України у довоєнний період [29]

Територія	Сумарний потенціал, % від сумарного по Україні	Потенціал ресурсів, %					
		Мінеральних	Водних	Земельних	Лісових	Фауністичних	Природних рекреаційних
Донецько-Придніпровська	49,4	50,9	8,4	32,7	1,4	0,4	6,2
Дніпропетровська	10,9	68,9	4,8	21,3	0,3	0,4	4,3
Донецька	12,3	72,8	4,8	16,8	0,4	0,1	5,1
Запорізька	3,9	20,4	20,1	49,7	0,7	0,7	8,4
Кіровоградська	3,0	10,8	11,9	70,3	1,6	0,6	4,8
[Луганська	8,8	73,8	6,8	13,8	0,8	0,2	4,6
Полтавська	3,5	11,5	11,0	68,1	2,9	1,1	5,4
Сумська	2,7	3,4	15,9	65,3	7,6	1,1	6,7
Харківська	4,3	14,2	11,4	54,6	3,9	0,6	15,3
Південно-Західна	35,1	6,6	17,1	55,0	9,3	0,5	5,1
Вінницька	3,6	2,1	9,7	79,1	3,5	0,5	5,1
Волинська	1,7	1,0	18,0	55,2	16,2	0,4	9,2
Житомирська	2,9	5,5	15,9	59,8	12,6	0,7	9,5
Закарпатська	2,5	3,0	31,5	19,4	17,4	0,1	28,6
Івано-Франківська	2,2	7,5	33,3	24,1	17,6	0,1	17,4
Київська	4,0	3,8	12,3	59,5	5,5	0,5	18,4
Львівська	3,7	22,5	22,7	29,2	11,1	0,2	14,3
Рівненська	1,8	5,0	16,4	55,0	16,1	0,7	6,8
Тернопільська	2,1	1,2	13,6	75,0	4,7	0,2	5,3
Хмельницька	2,7	3,5	13,8	72,6	3,8	0,4	5,9
Черкаська	3,0	5,8	12,7	67,7	4,6	0,9	8,3
Чернігівська	3,6	10,8	12,9	59,1	6,7	1,0	9,5
Чернівецька	1,3	5,2	18,3	50,0	12,6	0,2	13,7
Південний	15,5	5,1	18,7	57,4	1,3	0,6	16,9
Кримська	6,0	10,0	19,3	39,0	1,8	0,3	29,6
Миколаївська	2,9	2,8	23,2	66,7	0,51	1,0	5,9
Одеська	3,7	1,8	11,1	71,8	1,3	0,5	13,5
Херсонська	2,9	1,6	22,7	67,1	1,0	1,2	6,4
Всього по Україні	100,0	28,3	13,1	44,4	4,2	0,5	9,5

Низькі та середньовисотні гори Криму з унікальними карстовими печерами (Мармурова, Еміне-Баїр-Хосар), мальовничими яйлами та каньйонами були популярними для спелеотуризму, пішохідного, скелелазного туризму. Кам'янець-Подільський каньйон – унікальний геоморфологічний об'єкт, що приваблює туристів своєю красою та можливістю для активного туризму. Існуючими небезпеками та викликами є ерозійні процеси, необдумані забудова в горах, нерозвинена інфраструктура в багатьох потенційно цікавих гірських районах [29].

Розвинена річкова мережа (Дніпро, Дністер, Південний Буг, Десна) є основою для водного туризму (сплави на байдарках, рафтинг), рибальства. Дніпро з його водосховищами та каскадом ГЕС створює умови для річкових круїзів та водних прогулянок. Шацькі озера (Полісся) – це група озер з чистішою водою, особливо Світязь, є потужним рекреаційним центром для пляжного відпочинку, риболовлі, екологічного туризму. Солоні озера (Крим, Херсонщина) – Лемурійське (Рожеве) озеро, Сиваш, Куяльницький та Хаджибейський лимани з лікувальними грязями та ропою мають великий потенціал для лікувально-оздоровчого туризму. Озеро Синевир (Карпати) – унікальне гірське озеро, що є одним із "семи природних чудес України", приваблює екотуристів [30].

Чорне море має великий потенціал для пляжного відпочинку (Одеса, Затока, Коблево, Херсонщина), оздоровчого туризму (санаторії), дайвінгу, яхтингу. Азовське море – мілке, тепле, з піщаними косами, ідеальне для сімейного відпочинку з дітьми, віндсерфінгу та кайтсерфінгу. Перевагами є довга берегова лінія, піщані пляжі.

Україна багата на різноманітні мінеральні води (понад 500 джерел), що є основою для бальнеологічного туризму. Східниця, Моршин, Трускавець, Поляна Квасова, Шаян, Кваси, Куяльник – відомі українські курорти з водами різного складу (сірководневі, йодо-бромні, вуглекислі, хлоридно-натрієві), що використовуються для лікування шлунково-кишкового тракту, нирок, опорно-рухового апарату [31].

Глобальними викликами є забруднення річок та морів, нерозвинена інфраструктура на багатьох пляжних територіях, відсутність сучасних очисних споруд, втрата доступу до Кримських водних ресурсів.

Ліси займають значну частину території України, особливо на Поліссі та в Карпатах. Вони є основою для розвитку екологічного, пішохідного, велосипедного, збирального (гриби, ягоди), мисливського туризму. Соснові ліси Полісся, букові та смерекові праліси Карпат мають особливу рекреаційну цінність [32].

Україна має розгалужену мережу об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ). ПЗФ нашої країни становить системоутворювальну частину національного природоохоронного простору та розглядається як найбільш цінна й вразлива складова природного середовища держави. До його структури входять території й об'єкти, на яких зосереджено репрезентативні та унікальні природні комплекси – ліси й степові масиви, болота, гірські ландшафти, скельні утворення й карстові печери, річкові долини, заплавні екосистеми, морські акваторії та навіть ділянки напівпустельного типу. Саме в межах цих територій найповніше збережено природні екосистеми, видовий і ценотичний різноманіття флори та фауни, а також створено спеціалізовані колекції рослин і тварин у ботанічних, зоологічних та дендрологічних парках [33].

У повсякденній туристичній та рекреаційній практиці статус таких територій нерідко залишається «невидимим» для відвідувачів: подорожуючи Карпатами чи узбережжям Чорного та Азовського морів, значна частина туристів не усвідомлює, що перебуває на землях національних природних парків, біосферних чи природних заповідників, заказників чи інших об'єктів природно-заповідного фонду, діяльність на яких регламентується спеціальним природоохоронним законодавством. Це зумовлює потребу в підвищенні рівня екологічної свідомості, інформованості населення та інтеграції природоохоронних вимог у практику відпочинку й туризму. Власне характерні особливості ПЗФ України будуть глибше розглянуті в наступних розділах роботи [34].

Також, хочеться окремо наголосити на рекреаційних функціях природних ресурсів для відновлення фізичних і психоемоційних сил людини, оздоровлення, терапії, лікування. Основні з них (табл. 2.2):

- кліматотерапія – морський, гірський та лісовий клімат сприятливий для лікування захворювань дихальних шляхів, нервової системи (узбережжя Чорного та Азовського морів);

- бальнеотерапія – мінеральні води (Трускавець, Моршин, Миргород, Східниця) для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту, нирок, обміну речовин;
- пелоїдотерапія (грязелікування) – лікувальні грязі лиманів (Куяльник, Хаджибей) та солоних озер (Сиваш, Лемурійське озеро) для лікування опорно-рухового апарату, шкірних захворювань;
- спелеотерапія – мікроклімат соляних шахт (Солотвино, до закриття) та карстових печер для лікування астми та інших респіраторних захворювань.

Таблиця 2.2. Класифікація природно-ресурсного потенціалу на прикладі DESTИНАЦІЇ Українських Карпат [35]

КЛАС РЕСУРСІВ											
Галузеві		Природні		Територіального поширення		Екологічні			Відносини видів господарського використання		
Основних галузей	Під галузей	Компоненти природного середовища	Елементи (складові компоненти)	Локалізованого	Площинного	Вичерпні		Невичерпні	Багатоцільові		Спеціалізовані
						Відновлювані	Невідновлювані		Комплексні	Конкуруючі	
Санаторно-курортне лікування	Бальнеолікування	Водні	Лікувальні мінеральні води	+	-	+	-	-	-	-	+
	Грязелікування	Літогенні	Лікувальні грязі	+	-	+	-	-	-	-	+
	Озокеритолікування	Літогенні	Озокерит	+			+			+	
	Кліматолікування	Кліматичні	Лікувальні властивості мікроклімату ландшафту	-	+	-	-	+	+	-	-
Туризм і відпочинок	Тривалий і короткочасний туризм і відпочинок	Кліматичні	Сприятливі для туризму і відпочинку властивості мікроклімату	-	+	-	-	+	+	-	-
Аквальні	Сприятливі для туризму і відпочинку поверхневі водойми	+	-	-	-	+	+	-	-		
Ландшафтні	Лісові і полонинні ландшафти, ландшафти схилів, сприятливі для облаштування гірськолижних полів		+	-	-	+	+	-	-		

Головними небезпеками є застаріла матеріально-технічна база багатьох санаторіїв, низький рівень сервісу, відсутність інвестицій, втрата доступу до ключових курортів Криму та Донбасу через війну. Повномасштабне вторгнення Росії є найголовнішим чинником, що обмежує розвиток туризму, руйнує інфраструктуру, створює загрозу безпеці. Деякі регіони (Схід, Південь) недоступні для туризму. Якість доріг, готелів, закладів харчування, логістика, загалом нерозвинена інфраструктура часто не відповідає міжнародним стандартам [36; 37].

Залишаються невирішеними екологічні проблеми: забруднення водних об'єктів, деградація ґрунтів, неконтрольована забудова, управління відходами. Також, і недостатня промоція дається взнаки, відтак Україна недостатньо представлена на міжнародному туристичному ринку.

Недосконалість законодавства, бюрократія, нестача кваліфікованих кадрів у сфері туризму та гостинності, відсутність комплексного планування, несистемний розвиток DESTINACIЙ сповільнюють розвиток туристично-рекреаційної індустрії в регіонах України.

Перспективами є:

- розвиток внутрішнього туризму – зростання інтересу українців до своєї країни;
- відновлення та відбудова – можливість модернізації туристичної інфраструктури після війни з урахуванням сучасних стандартів;
- екотуризм та активний відпочинок – зростаючий попит на відпочинок на природі, розвиток мережі екомаршрутів, велодоріжок;
- медичний та оздоровчий туризм – модернізація бальнеологічних курортів, використання унікальних лікувальних ресурсів;
- сільський та агротуризм – розвиток унікальних місцевих продуктів, традицій, гостинності;
- діджиталізація – впровадження сучасних технологій для бронювання, навігації, промоції;

- спеціалізовані види туризму – орнітологічний, фотополювання, екстремальний туризм;
- міжнародна співпраця – залучення іноземних інвестицій та досвіду;
- унікальний потенціал "пост-воєнного" туризму – можливість розвитку напрямків, пов'язаних з історією боротьби, меморіальним туризмом (після завершення активних бойових дій) [38].

Природно-ресурсний потенціал України є надзвичайно потужним та різноманітним, створюючи міцну основу для розвитку туризму та рекреації. Карпати, Чорноморське узбережжя, Шацькі озера, лікувальні мінеральні води та розгалужена мережа природно-заповідних об'єктів є лише частиною цього багатства. Однак, повноцінна реалізація цього потенціалу вимагає не тільки подолання викликів, пов'язаних з війною, застарілою інфраструктурою та екологічними проблемами, а й розробки стратегічного бачення, комплексного планування, залучення інвестицій та активної державної підтримки. Після Перемоги України, з її унікальною природою та культурною спадщиною, є всі шанси стати значущим гравцем на європейському та світовому туристичному ринку.

2.2. Території та об'єкти природно-заповідного фонду як туристичні магніти та дестинації в розрізі регіонів України

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України розглядається як особливо цінне національне надбання, щодо якого запроваджено спеціальний правовий режим охорони, відтворення та раціонального використання. У вітчизняній та міжнародній екологічній політиці він інтерпретується не лише як сукупність охоронюваних територій, а як структурний елемент глобальної системи природоохоронних територій, інтегрованої в загальносвітові підходи до збереження біорізноманіття та підтримання екологічної рівноваги. Розбудова та

якісне вдосконалення мережі ПЗФ розглядаються як ключова передумова реалізації концепції сталого розвитку держави [39].

Згідно з узагальненими даними обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), поданими місцевими органами виконавчої влади, що реалізують державну екологічну політику, станом на 01.01.2021 р. природно-заповідний фонд України охоплює 8633 території та об'єкти загальною фактичною площею 4105522,247 га суходолу та додатково 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря. Співвідношення сумарної площі ПЗФ до площі державної території (так званий «показник заповідності») становить 6,8 %, що дає можливість кількісно оцінити рівень просторового охоплення природоохоронними режимами [40].

У структурному відношенні природно-заповідний фонд України охоплює дві великі групи територій та об'єктів. До першої належать території переважно природного походження: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи та заповідні урочища, де зберігаються природні комплекси з мінімальним рівнем антропогенної трансформації. До другої групи відносять об'єкти штучного або напівштучного походження, створені за активної участі людини, – ботанічні сади, зоологічні парки, дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Вони поєднують природоохоронну, наукову, освітню, культурну та рекреаційну функції, доповнюючи мережу природних територій і розширюючи можливості для збереження біорізноманіття та екологічної освіти населення [41].

Структурний аналіз свідчить, що понад половину всієї площі ПЗФ (62,7 %) формують території та об'єкти загальнодержавного значення. До цієї групи належать 19 природних і 5 біосферних заповідників, 53 національні природні парки, 328 заказників, 136 пам'яток природи, 18 ботанічних садів, 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків, а також 90 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Сукупна площа ПЗФ загальнодержавного значення

становить 2977006,19 га, тоді як об'єкти місцевого значення займають 1910517,58 га (рис. 2.2).

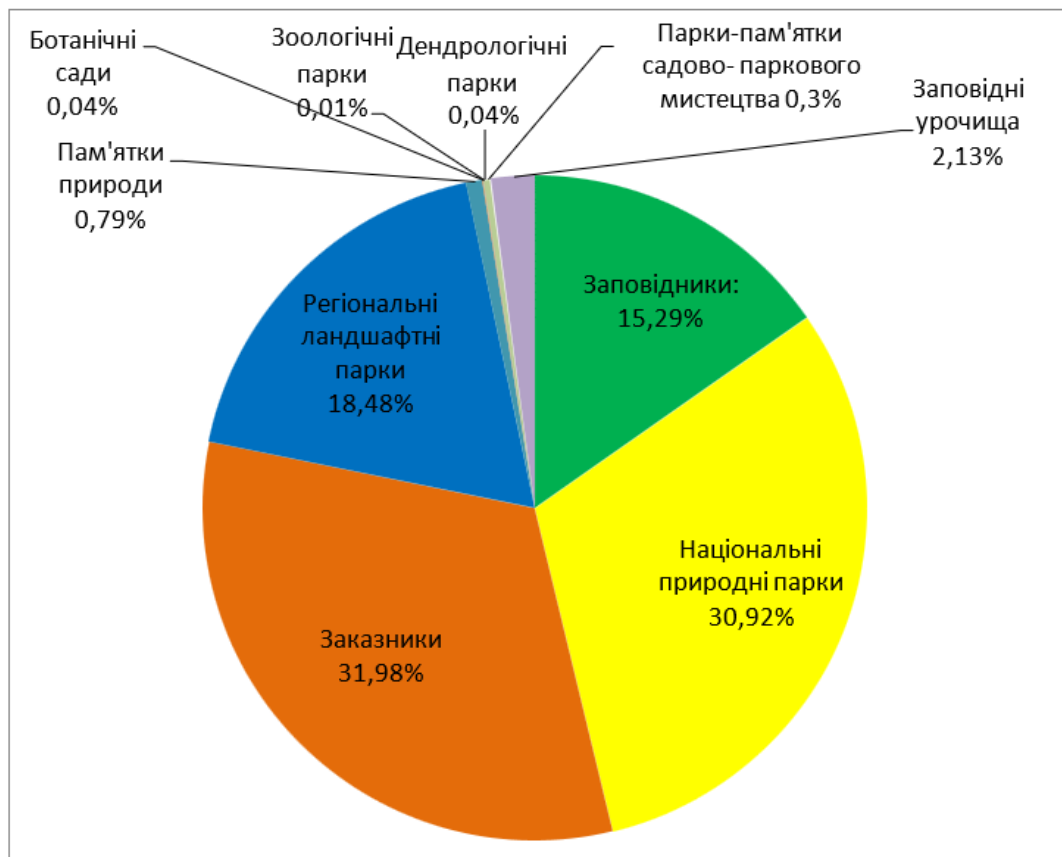

Рис. 2.2. Структура територій і об'єктів ПЗФ України

Джерело: побудовано автором.

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 [42], передбачено поетапне збільшення площі ПЗФ до 15 % території країни до 2027 року. Цей цільовий орієнтир відіграє роль важливого інтегрального екологічного та соціального індикатора, динаміка якого відображає рівень екологічної збалансованості територіального розвитку, стійкість екосистем і здатність ландшафтів виконувати середовищеві, регульовальні, рекреаційні та культурно-ціннісні функції. Поставлена мета корелює з положеннями Конвенції про охорону біологічного різноманіття, учасницею якої є Україна разом із 195 іншими країнами світу, де задекларовано

завдання сформувати систему природоохоронних територій на площі не менше 17 % суходолу та 10 % морських акваторій [40–42].

Динаміка розвитку ПЗФ у 2020 р. засвідчує подальше розширення заповідної мережі: загальна кількість територій та об'єктів загальнодержавного і місцевого значення збільшилася на 120 одиниць із сумарною площею 26 032,82 га. Зокрема, протягом року було створено (оголошено) 125 нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розширено площі 8 існуючих, зменшено площу 4, змінено межі без зміни загальної площі для 3, скасовано статус 5 та змінено категорію 1 об'єкта. Така динаміка відображає як процес кількісного зростання, так і структурної трансформації природоохоронної мережі України (рис. 2.3, 2.4).

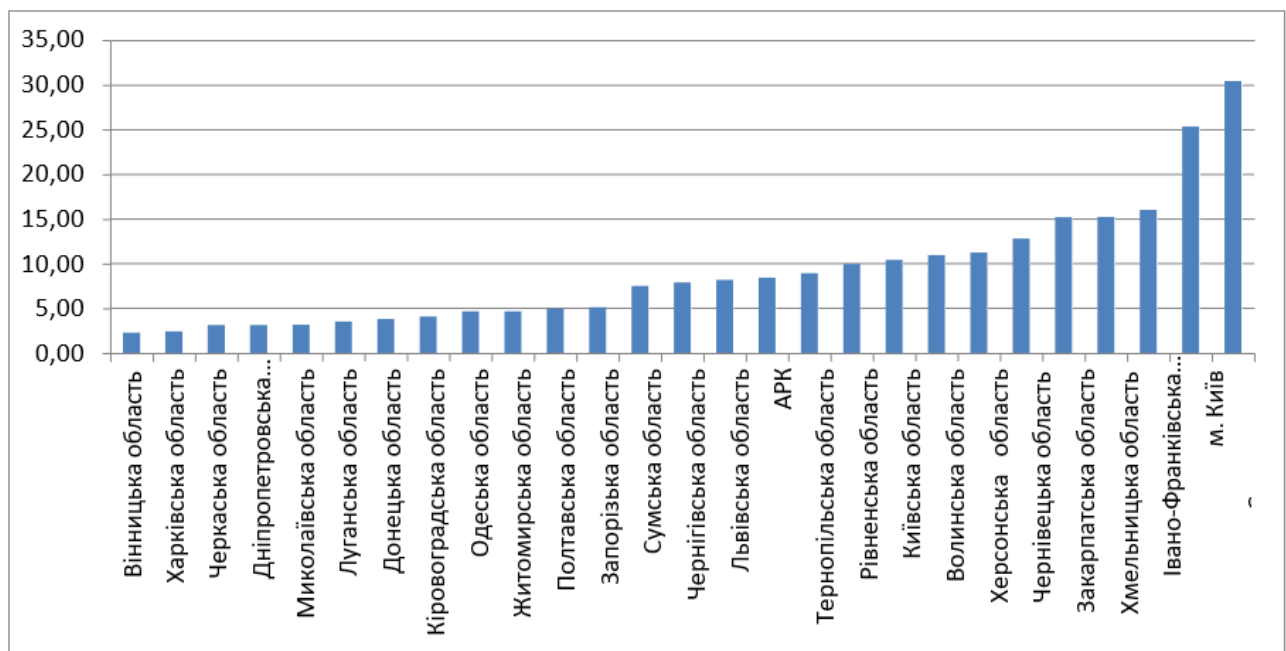

Рис. 2.3. Території ПЗФ у розрізі адміністративних областей України (у % від загальної площі області)

ПЗФ є ключовим елементом національного природно-ресурсного потенціалу. Він не лише виконує життєво важливі функції збереження біорізноманіття та екосистемної стабільності, але й володіє значним рекреаційно-туристичним потенціалом. Об'єкти ПЗФ, такі як національні

природні парки, біосферні та природні заповідники, регіональні ландшафтні парки, є привабливими DESTИНАЦІЯМИ для екологічного, наукового, пізнавального, оздоровчого та пригодницького туризму. Їхня цінність визначається унікальністю ландшафтів, біорізноманіттям, естетичними якостями та можливостями для рекреаційної діяльності з мінімальним антропогенним навантаженням.

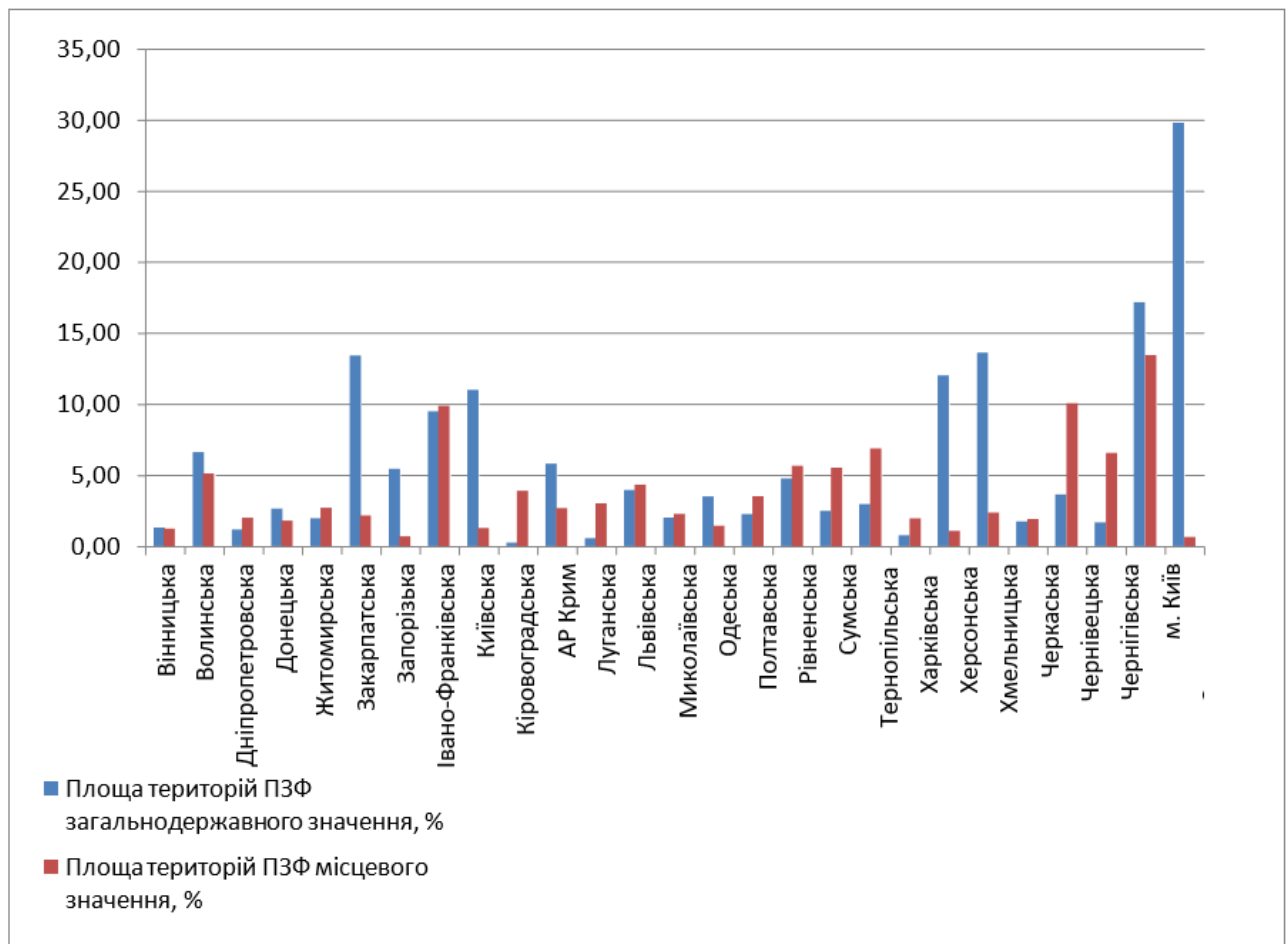

Рис. 2.4. Порівняльний аналіз територій ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення (у % від загальної площі області)

Співробітники Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ) [43] провели ґрунтовне оновлення та уточнення переліку об'єктів, котрі мають статус «Туристичні магніти України». У результаті сформовано розширений список із 170 знакових туристичних локацій, що репрезентують усі 25 регіонів держави, включно з Автономною Республікою Крим (рис. 2.5) [44].

ТУРИСТИЧНІ МАГНІТИ УКРАЇНИ

Рис. 2.5. Туристичні магніти України у розрізі регіонів

Найпотужніша концентрація туристичних магнітів припадає на 7 західних областей, де зосереджено 61 об'єкт культурної, релігійної та історичної спадщини. Саме цей макрорегіон вирізняється найбільшою кількістю унікальних історико-архітектурних комплексів і цінних природних територій, що формують його високий туристично-рекреаційний потенціал (рис. 2.6–2.8).

Також, у 5-ти наших центральних областях ідентифіковано 32 унікальні та туристично привабливі DESTINACIЇ, серед яких вагому частку становлять 8 заповідників і національних природних парків (НПП), що поєднують реалізацію на своїх територіях природоохоронних і рекреаційних функцій [43; 44].

Наші чотири південні регіони разом із Кримом представляють 31 туристичний магніт, переважно культурно-туристичні об'єкти та природні локації, важливі як для внутрішнього, так і для міжнародного туризму. На Півночі України виокремлено 27 DESTINACIЇ, привабливих для відвідувачів; здебільшого це національні парки й заповідні території, орієнтовані на екологічний та сільський зелений туризм, екопросвітництво та культурно-пізнавальний відпочинок.

У трьох східних областях, значна частина територій яких нині є тимчасово окупованою ворогом та перебуває під постійними обстрілами країни-агресорки, зафіксовано 20 туристичних магнітів. Попри складні безпекові умови, ці об'єкти залишаються важливою складовою національного туристично-рекреаційного та природно-культурного спадку України [43; 44].

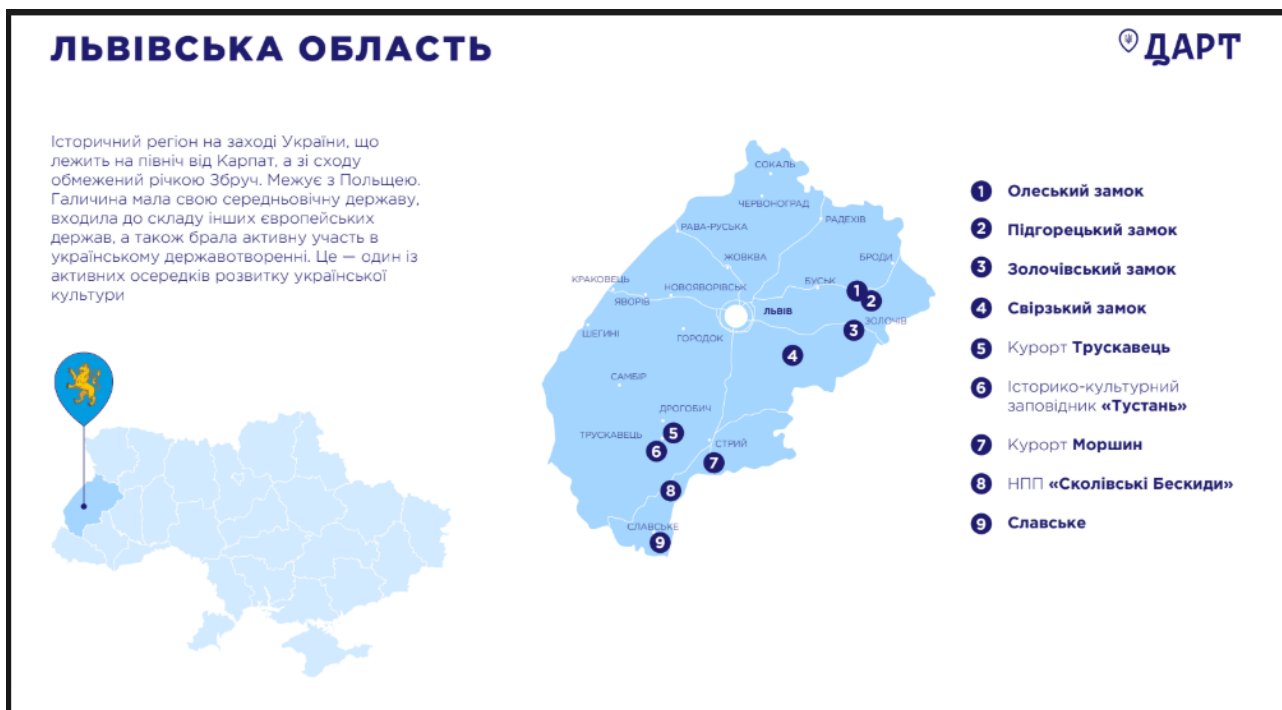

Рис. 2.6. Найвідоміші туристичні магніти Львівщини

Рис. 2.7. Найвідоміші туристичні магніти Івано-Франківщини

Рис. 2.8. Найвідоміші туристичні магніти Закарпаття

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [45] передбачено комплекс заходів, спрямованих на зміцнення природно-ресурсного потенціалу держави через розширення та оптимізацію мережі ПЗФ. Йдеться, зокрема, про збільшення площі заповідних зон у межах національних природних парків та регіональних

ландшафтних парків, створення нових природоохоронних територій на суходолі й в акваторіях Чорного та Азовського морів, а також формування репрезентативної та ефективно керованої системи охоронюваних територій, включно з транскордонними ділянками та об'єктами європейського й міжнародного значення.

У контексті євроінтеграційного курсу України одним із ключових критеріїв для вступу нової держави до Європейського Союзу є гармонізація національного природоохоронного законодавства з положеннями Директиви 2009/147/ЄС про збереження диких птахів (Пташина директива) та Директиви 92/43/ЄС про збереження природних оселищ і видів дикої фауни і флори (Оселищна директива). Ці документи передбачають створення та функціонування мережі природоохоронних територій NATURA 2000, що слугує просторовим і правовим каркасом для збереження біорізноманіття в країнах ЄС. Для України інтеграція до цієї мережі означає не лише виконання міжнародних зобов'язань, а й стратегічне підвищення якості природоохоронного управління та наближення до європейських стандартів сталого розвитку [46].

Загальними викликами для ПЗФ як дестинацій є:

- руйнування інфраструктури, мінування територій, забруднення, пряма шкода екосистемам, обмеження доступу до багатьох цінних об'єктів. Це головний виклик для всієї системи ПЗФ України;
- обмежені ресурси на охорону, розвиток інфраструктури, промоцію;
- відсутність якісних доріг, готелів, інформаційних центрів, санітарних вузлів у багатьох парках;
- складність дістатися до віддалених об'єктів;
- конфлікт інтересів між природоохоронною функцією та рекреаційним використанням (особливо у заповідниках);
- низька обізнаність як внутрішнього, так і міжнародного туриста про можливості ПЗФ;
- нестача кваліфікованих гідів-екологів [47].

Об'єкти природно-заповідного фонду України є безцінними туристичними магнітами та дестинаціями, що пропонують унікальний досвід взаємодії з природою. Їхня цінність для розвитку екотуризму, наукового, оздоровчого та пригодницького туризму є колосальною. Однак, повноцінна реалізація цього потенціалу залежить від ефективного управління, адекватного фінансування, розвитку інфраструктури, активної промоції та, найголовніше, від миру та безпеки в країні. Після Перемоги України, відновлення та сталий розвиток цих територій стануть одним із пріоритетів, що дозволить розкрити їхню повну рекреаційну та туристичну привабливість для світу.

2.3. SWOT-аналіз сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії через призму природно-ресурсного потенціалу українських територій

SWOT-аналіз (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) є стратегічним інструментом, що дозволяє оцінити внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на розвиток об'єкта дослідження [48]. У контексті туристично-рекреаційної індустрії України, фокусування на природно-ресурсному потенціалі дає можливість виявити ключові конкурентні переваги, визначити проблемні аспекти, оцінити потенційні можливості для зростання та ідентифікувати загрози, що можуть перешкоджати сталому розвитку. Цей аналіз є особливо актуальним для післявоєнної відбудови та репозиціонування України на світовому туристичному ринку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – SWOT-аналіз розвитку туристично-рекреаційного потенціалу

Strengths – S	Weaknesses – W
Внутрішні фактори, що дають перевагу, базуючись на природних ресурсах. <i>1. Географічне положення та ландшафтне різноманіття</i>	Внутрішні фактори, що обмежують розвиток, пов'язані з управлінням природними ресурсами та їхнім використанням. <i>1. Недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури</i>

- Розташування в Центральній-Східній Європі, забезпечуючи потенційну доступність з європейських країн.

- Наявність чотирьох природних зон (мішані ліси, лісостеп, степ, гори) та морських узбереж, що обумовлює надзвичайне ландшафтне різноманіття (від поліських боліт до високогірних Карпат та морських кіс Причорномор'я).

- Два морські узбережжя (Чорне та Азовське моря) та розвинена річкова мережа (Дніпро, Дністер), що створює умови для пляжного, водного, круїзного туризму.

2. Багатство мінеральних вод та лікувальних грязей

- Значні запаси різноманітних мінеральних вод (вуглекислі, сірководневі, йодо-бромні, хлоридно-натрієві) у регіонах Карпат (Трускавець, Моршин, Східниця, Поляна Квасова), Поділля, Миргородщини.

- Наявність унікальних лікувальних грязей та ропи в лиманах Причорномор'я (Куяльник, Хаджибей) та солоних озерах Херсонщини, Запоріжжя (Сиваш, Лемурийське озеро). Це є основою для розвитку бальнеології та пелоїдотерапії.

3. Природно-заповідний фонд (ПЗФ)

- Розгалужена мережа об'єктів ПЗФ (понад 8,5 тис. об'єктів), що охоплює значні площі унікальних екосистем (національні природні парки, біосферні та природні заповідники, регіональні ландшафтні парки).

- Наявність об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (букові праліси Карпат) та водно-болотних угідь міжнародного значення (Рамсарська конвенція), що підвищує міжнародну привабливість.

- Асканія-Нова (до окупації) – один із найстаріших біосферних заповідників світу, унікальний куточок незайманого степу та дендропарку.

4. Сприятливий клімат

- Переважно помірно-континентальний клімат з вираженою сезонністю, що дозволяє розвивати різні види туризму протягом усього року (зимові види спорту, літній пляжний відпочинок, весняно-осінній пізнавальний та лікувально-оздоровчий туризм).

5. Естетична привабливість ландшафтів

- Мальовничі гірські панорами Карпат, Дністровський каньйон, Шацькі озера, водоспади, скельні утворення, унікальні

- Застаріла матеріально-технічна база багатьох рекреаційних закладів, особливо санаторно-курортних комплексів, що базуються на природних ресурсах.

- Низька якість доріг, обмежена доступність транспорту до багатьох природних дестинацій.

- Недостатній розвиток сучасної мережі готелів, кемпінгів, еко-готелів та сервісів в межах або поблизу об'єктів ПЗФ.

2. Неефективне управління та використання природних ресурсів:

- Прогалини у законодавстві та недостатній контроль за дотриманням природоохоронного режиму, що призводить до незаконних вирубок, браконьєрства, засмічення територій.

- Конфлікт інтересів між природоохоронними функціями та рекреаційним використанням ПЗФ, що не завжди вирішується оптимально.

- Низький рівень інвестицій у розвиток інфраструктури ПЗФ та його промоцію.

3. Екологічні проблеми та антропогенний тиск

- Забруднення водних об'єктів (річок, морів) промисловими та побутовими стоками.

- Неконтрольована забудова прибережних зон, гірських схилів, що руйнує природні ландшафти та екосистеми.

- Проблеми з управлінням відходами, особливо в популярних туристичних локаціях.

- Надмірне рекреаційне навантаження на деякі об'єкти ПЗФ без належного регулювання.

4. Низька якість туристичних послуг та сервісу

- Недостатня підготовка кваліфікованих кадрів (гиди-екологи, адміністратори, аніматори) у сфері екотуризму та рекреації.

- Відсутність стандартизації та сертифікації туристичних послуг, пов'язаних з природокористуванням.

5. Недостатня промоція та маркетингова політика

- Низька обізнаність потенційних туристів (як внутрішніх, так і міжнародних) про різноманіття природних багатств України та можливості їхнього використання для туризму.

- Відсутність єдиного національного туристичного бренду та ефективних

степові ландшафти та морські краєвиди створюють високий естетичний потенціал для фототуризму, екотуризму та рекреації. 6. Біорізноманіття Багатство флори та фауни, що є основою для орнітологічних досліджень у контексті туристично-рекреаційної діяльності, спостереження за дикою природою, наукового туризму.	маркетингових кампаній для природних дестинацій.
Opportunities – O	Threats – T
Зовнішні фактори, які можуть бути використані для розвитку, базуючись на природних ресурсах. 1. Зростання світового попиту на екологічний туризм та активний відпочинок на природі - Глобальна тенденція до подорожей, орієнтованих на природу, здоров'я, автентичний досвід та відпочинок від урбанізованого середовища. - Зростаючий інтерес до орнітологічного, фотополювання, наукового та освітнього туризму. 2. Інтеграційні процеси та міжнародна співпраця: - Можливість залучення міжнародних грантів, фондів та інвестицій для розвитку інфраструктури ПЗФ, охорони природи та просування екотуризму. - Участь у міжнародних програмах та проектах з розвитку сталого туризму. - Використання досвіду та кращих практик інших країн у сфері управління природними дестинаціями. 3. Розвиток внутрішнього туризму: - Підвищення інтересу громадян України до пізнання власної країни, особливо в умовах обмежень на міжнародні подорожі та після війни. - Формування нових туристичних звичок та цінностей у суспільстві. 4. Технологічний прогрес та діджиталізація: - Використання сучасних ІТ-рішень для бронювання, навігації, віртуальних турів, доповненої реальності для популяризації природних об'єктів. - Можливості для створення ефективних онлайн-платформ та мобільних додатків для туристів. 5. Формування нового іміджу України після перемоги: - Можливість позиціонувати Україну як країну з багатою природою, що пройшла	Зовнішні фактори, які можуть негативно вплинути на розвиток, використовуючи природні ресурси. 1. Війна та геополітична нестабільність - Пряма шкода природним екосистемам (мінування, пожежі, забруднення), руйнування інфраструктури ПЗФ. - Втрата доступу та контроль над значними територіями ПЗФ (Крим, частина Сходу та Півдня). - Загроза безпеці туристів, що стримує як внутрішній, так і міжнародний туризм. - Довгострокові екологічні наслідки бойових дій. 2. Недостатня державна підтримка та пріоритизація - Нестабільне та недостатнє фінансування природоохоронної сфери та туристичної індустрії з державного бюджету. - Відсутність чіткої, довгострокової національної стратегії розвитку екотуризму та рекреації на базі природних ресурсів. 3. Несприятливі зміни клімату - Зміна гідрологічного режиму річок, обміління озер. - Збільшення частоти та інтенсивності природних катаклізмів (повені в Карпатах, посухи в степових регіонах). - Вплив на тривалість сезонів для окремих видів туризму (наприклад, зимових видів спорту). 4. Посилення конкуренції на міжнародному туристичному ринку - Інші країни з подібним природним потенціалом активно розвивають та просувають свої туристичні продукти. - Необхідність постійного вдосконалення пропозиції, щоб залишатися конкурентоспроможними. 5. Негативні наслідки неконтрольованого туризму

через випробування, але зберегла свою красу та прагне сталого розвитку. • Розвиток меморіального та історичного туризму, пов'язаного з природними ландшафтами. 6. Підвищення екологічної свідомості населення: • Зростання інтересу до екологічних проблем та важливості збереження природи, що може стати основою для розвитку волонтерського та освітнього екотуризму.	• Перевантаження природних екосистем у популярних місцях, що може призвести до деградації ресурсів, втрати унікальності. • Засмічення, вандалізм, порушення правил поведінки на заповідних територіях. 6. Відтік кваліфікованих кадрів • Міграція фахівців у галузі туризму та природоохоронної справи, особливо під час війни.
--	---

Джерело: складено автором.

Україна володіє колосальним природно-ресурсним потенціалом, який є її ключовою сильною стороною для розвитку туристично-рекреаційної індустрії. Однак, слабкі сторони, пов'язані з інфраструктурою та управлінням, а також зовнішні загрози, особливо війна, значно обмежують його реалізацію [49].

Для ефективного розвитку необхідно:

- S-O Стратегії або використання сильних сторін для реалізації можливостей) – активно просувати Україну на міжнародному ринку як дестинацію екотуризму та активного відпочинку після перемоги. Залучати міжнародні інвестиції та гранти для розвитку інфраструктури ПЗФ. Створювати високоякісний, диверсифікований туристичний продукт, що базується на унікальному природному різноманітті.

- W-O Стратегії або подолання слабких сторін для реалізації можливостей – модернізувати інфраструктуру (дороги, готелі, сервіси) на природних дестинаціях. Впроваджувати сучасні системи управління ПЗФ. Розвивати систему професійної підготовки кадрів.

- S-T Стратегії або використання сильних сторін для мінімізації загроз – зміцнювати законодавчу базу та контроль у сфері природокористування. Розвивати екологічну освіту та свідомість туристів. Використовувати унікальність природних ресурсів як фактор відновлення та зцілення суспільства після війни.

- W-T Стратегії або мінімізація слабких сторін та уникнення загроз – розробити національну стратегію сталого розвитку туристично-рекреаційної

індустрії, що враховує екологічні ризики та довгострокові наслідки війни. Забезпечити належне фінансування природоохоронних заходів. Пріоритизувати безпеку та стабільність як ключові умови для відновлення туризму [50].

Цілі сталого розвитку (ЦСР) [51] становлять цілісну рамку з 17 взаємопов'язаних пріоритетних напрямів глобальної діяльності, які були офіційно ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році як стратегічна «дорожня карта» трансформації світового розвитку. Їх зміст спрямований на формування нової моделі економічного зростання, що поєднує інноваційний розвиток, ресурсо- та енергоефективність, переходи до сталих моделей виробництва і споживання, подолання бідності й соціальної нерівності, мінімізацію негативних наслідків зміни клімату та забезпечення довготривалого миру, безпеки й добробуту для всіх людей і країн світу. Таким чином, ЦСР інтегрують економічний, соціальний та екологічний виміри розвитку, формуючи глобальні орієнтири для національних політик, у тому числі політики природоохоронного та просторового планування [52].

У межах системи Цілей сталого розвитку виділяється низка кількісно вимірюваних індикаторів, безпосередньо пов'язаних із формуванням і розширенням мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), відповідно і збереження природно-ресурсного потенціалу. Зокрема, до них належать: Ціль 11 (Сталий розвиток міст і громад); Ціль 14 (Збереження морських ресурсів); Ціль 15 (Захист та відновлення екосистем суші). Ці індикатори слугують не лише статистичними параметрами, а й інструментами стратегічного моніторингу, які дозволяють оцінювати прогрес держави у досягненні ЦСР у вимірі охорони природи, збалансованого використання природних ресурсів та формування екологічно стабільного простору [53].

Майбутнє туристично-рекреаційної індустрії України значною мірою залежить від її здатності використовувати свій безцінний природно-ресурсний потенціал, адаптуватися до нових викликів та стратегічно планувати сталий розвиток.

2.4. Екологічні виклики у контексті використання природних ресурсів для сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії

До основних екологічних викликів у контексті використання природних ресурсів для сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії України та світу відносяться:

1. Надмірна експлуатація природних ресурсів та деградація екосистем. Туризм та рекреація створюють зосереджений просторово-часовий тиск на екосистеми, який часто перевищує їх природну здатність до відновлення.

Будівництво готелів, гірськолижних курортів, доріг та дач призводить до вирубки лісів, осушення водно-болотних угідь, руйнування прибережних середовищ існування та фрагментації екосистем. Особливо вразливими є чутливі середовища існування (гірські екосистеми, водно-болотні угіддя): навіть невеликі інфраструктурні об'єкти можуть порушити гідрологічний режим, мікроклімат та міграційні коридори.

Туризм є дуже водоемним (готелі, басейни, штучне засніження), особливо в регіонах з дефіцитом води. Сезонні піки туризму часто збігаються з періодами низької природної доступності води, що посилює конкуренцію з місцевим сільським господарством, домогосподарствами та екосистемами.

Нерегульований збір флори і фауни (сувеніри, риболовля, полювання), витоптування рослинності, їзда по бездоріжжю, неконтрольовані піші прогулянки призводять до ущільнення ґрунту, ерозії, втрати рослинного покриву і фізичного пошкодження середовищ існування. Відбувається погіршення структури та функціонування екосистем, зменшення біорізноманіття та втрата регулюючих функцій (боротьба з ерозією, очищення води, регулювання місцевого клімату), що, в свою чергу, підриває саму ресурсну базу, від якої залежить туризм.

1. Забруднення та відходи, пов'язані з туристичними потоками

Туризм посилює точкове та дифузне забруднення в екологічно чутливих районах. Великі обсяги комунальних відходів у прибережних зонах, заповідних територіях та на островах перевищують потужності місцевих систем поводження

з відходами. Витік пластику та інших відходів у річки та моря збільшує кількість морського сміття, що шкодить морським організмам, кораловим рифам та пляжам, а також знижує естетичну та рекреаційну цінність.

Неналежне очищення стічних вод готелів та ресторанів призводить до збагачення поживними речовинами (азотом, фосфором), що спричиняє евтрофікацію озер, річок та прибережних вод. Квітіння водоростей, виснаження кисню та загибель риби безпосередньо впливають на якість відпочинку (плавання, дайвінг) та біорізноманіття.

Викиди в атмосферу від транспорту (повітряного, морського, автомобільного) сприяють місцевому забрудненню (NO_x, SO_x, тверді частинки) та глобальній зміні клімату. Шум від транспортних засобів, прогулянкових катерів, гірськолижних схилів та нічного життя порушує поведінку диких тварин (харчування, розмноження, міграція) та знижує відчуття спокою в природних зонах.

2. Зміна клімату та її вплив на туризм

Туризм є одночасно рушійною силою та жертвою зміни клімату. Транспорт (особливо авіація та круїзи) є основним джерелом викидів CO₂ та інших парникових газів, пов'язаних з туризмом. Енергоємна інфраструктура (кондиціонування, опалення, штучне засніження, опріснення води на курортах) ще більше збільшує викиди.

Відступ льодовиків і снігового покриву: загрожує курортам зимових видів спорту та високогірному туризму, збільшує ризик небезпеки (повені внаслідок прориву льодовикових озер, каменепадів). Підвищення рівня моря та берегова ерозія прискорює втрату пляжів і прибережних водно-болотних угідь, підриває туристичну інфраструктуру та вимагає дорогих заходів з адаптації або переселення.

Знищення коралів та підкислення океану підриває туризм, рибальство та функції захисту узбережжя, пов'язані з кораловими рифами. Збільшення частоти екстремальних подій (спека, шторми, повені, лісові пожежі) знижує безпеку та привабливість туристичних напрямків і пошкоджує інфраструктуру. Ці процеси створюють негативний зворотний зв'язок: туризм сприяє зміні клімату, що, в

свою чергу, призводить до погіршення стану природних ресурсів, від яких залежить туризм.

3. Втрата біорізноманіття та порушення природного середовища дикої природи

Природні території з високим рівнем біорізноманіття часто рекламуються як преміальні туристичні напрямки, але інтенсивне рекреаційне використання може призвести до значних екологічних порушень. Присутність туристів, транспортних засобів, шум та штучне освітлення змінюють поведінку та розподіл диких тварин (змінюються звички харчування, уникнення певних територій, підвищення рівня стресу).

Розмноження, гніздування та міграція можуть бути порушені, особливо у птахів, морських ссавців та великих ссавців. Транспорт і туризм сприяють поширенню інвазивних видів (через баластну воду, обростання корпусів суден, імпортовані декоративні рослини, насіння на одязі тощо). Інвазивні види витісняють місцеві, змінюють середовища існування та зменшують місцеве біорізноманіття, що має довгострокові наслідки для екосистемних послуг та туристичної привабливості.

Надмірне використання привабливих ділянок може призвести до переходу від складних, багатих на види спільнот до толерантних, пристосованих до порушень угруповань, що знижує мальовничу та екологічну цінність.

4. Надмірний туризм і перевищення пропускної спроможності

У багатьох туристичних напрямках кількість відвідувачів перевищує екологічну, соціальну та інфраструктурну пропускну спроможність. Надмірна кількість відвідувачів спричиняє ерозію ґрунту на стежках, витоптування рослинності, деградацію коралових рифів та пошкодження геологічних утворень (печер, каньйонів, дюн). Концентрація туристів навколо «культових» місць призводить до локальної, але серйозної деградації.

Висока сезонність (короткі літні або зимові сезони) стискає туристичні потоки в часі, посилюючи пікові навантаження на ресурси та інфраструктуру. Просторова концентрація в «гарячих точках» залишає інші райони недовикористаними, але не зменшує загального тиску там, де це найбільш

важливо. Відсутність ефективного управління відвідувачами (зонування, дозволи, обмеження, ціноутворення, освіта) перетворює зростання туризму на процес кумулятивної деградації, а не сталого розвитку.

5. *Соціально-екологічні конфлікти та нерівності*

Використання природних ресурсів у туризмі може спричинити конфлікти між зацікавленими сторонами та поглибити нерівності. Туризм конкурує з місцевим населенням за землю, воду, рибні та лісові ресурси. Великі курорти або зовнішні інвестори можуть забезпечити собі найкращі місця та доступ до ресурсів, маргіналізуючи місцевих користувачів та традиційні засоби до існування (рибальство, дрібне сільське господарство). Прибережні зони, береги озер та мальовничі оглядові майданчики часто фактично приватизуються за допомогою готелів, закритих житлових комплексів або «ексклюзивних» курортів, що обмежує доступ громадськості до спільних ресурсів. Це підриває принцип рівного доступу до природної спадщини.

Стандартизовані моделі курортів та інфраструктура руйнують традиційні ландшафтні структури та культурні практики, які розвивалися разом із навколишнім середовищем, підриваючи біокультурне різноманіття. Ці конфлікти мають екологічний вимір: втрата традиційних стійких практик (наприклад, екстенсивне випасання худоби, агролісомеліорація) може призвести до нових форм деградації (занедбання, неконтрольована сукцесія, ризики пожеж).

6. *Недоліки в управлінні, плануванні та регулюванні*

Багато екологічних проблем, спричинених туризмом, не є неминучими, а виникають через недоліки в управлінні. Проекти часто затверджуються без ретельного проведення ОВД, оцінки сукупного впливу або аналізу кліматичних ризиків. Неформальне будівництво, слабкий контроль за зонуванням та будівельними нормами посилюють тиск на чутливі райони.

Туризм, навколишнє середовище, водопостачання, лісове господарство, транспорт та містобудування часто перебувають у віданні різних відомств, між якими відсутня належна координація. Адміністрації природоохоронних територій часто не мають достатніх ресурсів та повноважень для ефективного регулювання туризму на своїх територіях та навколо них.

Навіть там, де існують правові рамки для захисту навколишнього середовища, їх виконання може бути недостатнім через корупцію, обмежені бюджети, відсутність моніторингу та політичну пріоритетність короткострокових економічних вигод. Результат: розрив між політикою та практикою, коли «сталий туризм» проголошується, але не реалізується, а фактичні траєкторії залишаються несталими.

7. Обмеження щодо даних, моніторингу та знань

Ефективне управління використанням природних ресурсів у туризмі вимагає надійних даних та моніторингу, яких часто бракує. Багато туристичних напрямків не мають систематичних даних про кількість та розподіл відвідувачів, екологічні показники (біорізноманіття, якість води, швидкість ерозії) та соціальну пропускну здатність. Без цих даних порогові значення встановлюються довільно, а деградація виявляється лише після того, як вона стає критичною.

Багато оцінок проводяться на етапі затвердження проекту і не супроводжуються довгостроковим моніторингом (оцінкою ex post). Кумулятивні та синергетичні ефекти від реалізації декількох проектів в одному регіоні залишаються недостатньо вивченими. ГІС, дистанційне зондування, та великі дані (дані мобільних телефонів, платформи бронювання) все ще недостатньо використовуються в багатьох країнах для відстеження туристичних потоків та впливу на навколишнє середовище. Цей дефіцит знань перешкоджає науково обґрунтованому плануванню та збільшує ризик прийняття управлінських рішень, які ненавмисно прискорюють деградацію ресурсів.

8. Системна вразливість та залежність від шляху розвитку туристичних регіонів

Як тільки регіон замикається на ресурсоємній моделі туризму, він стає структурно вразливим. Значні інвестиції в продукти, чутливі до кліматичних змін або ресурсомісткі (наприклад, гірськолижний туризм, гольф у посушливих регіонах, масовий круїзний туризм), створюють економічну інерцію: навіть коли екологічні ризики є очевидними, змінити траєкторію розвитку політично та

економічно складно. Це збільшує вразливість до кліматичних змін, погіршення стану довкілля та глобальних потрясінь (пандемії, геополітичні кризи).

Спрощення місцевої економіки в бік туризму в поєднанні з погіршенням стану навколишнього середовища знижує здатність громад та екосистем поглинати порушення та адаптуватися. Це може призвести до змін режиму (наприклад, від коралових рифів до рифів, де переважають водорості), які важко або неможливо повернути назад і які різко знижують туристичний потенціал.

9. Концептуальний висновок: від використання ресурсів до раціонального управління ресурсами

З наукової точки зору, головна проблема полягає в тому, що індустрія туризму та рекреації часто розглядає природні системи як ресурси, які можна споживати, а не як складні соціально-екологічні системи, якими потрібно управляти. Природні ресурси використовуються для максимізації кількості туристів і доходів у короткостроковій перспективі, а не для збереження довгострокового потенціалу природних ресурсів та екосистемних послуг. Екологічні обмеження (пропускна здатність, безпечний операційний простір) рідко враховуються при плануванні та управлінні. В результаті туризм може стати саморуйнівною галуззю, що підриває саме той природний капітал, який лежить в основі його конкурентоспроможності [54; 55].

Отже, перехід до стійких, маловпливових та регенеративних моделей туризму вимагає: інтеграції екологічних порогів та кліматичної стійкості у планування туризму; посилення управління, моніторингу та правозастосування; забезпечення справедливого доступу та розподілу вигод з місцевими громадами; ставлення до потенціалу природних ресурсів не як до статичного запасу, який можна експлуатувати, а як до динамічної, вразливої базової основи, яку необхідно підтримувати та відновлювати для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕСТИНАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Небезпека впливу воєнних дій на природно-ресурсний потенціал України у контексті туристичної привабливості

Україна має багатий і різноманітний природно-ресурсний потенціал, який формує основу її туристично-рекреаційної привабливості, включаючи унікальні як рівнинні, так і гірські ландшафти, мінеральні води, лісові екосистеми та прибережні зони. Однак російсько-українська війна, що триває, стала критичним руйнівним фактором, який впливає на стан цих ресурсів. Бойові дії призвели до масштабної деградації довкілля, забруднення, знищення природно-заповідних зон, втрати рекреаційних територій [56]. За таких умов небезпека впливу військових конфліктів на природно-ресурсний потенціал України стає не лише екологічною та економічною проблемою, а й стратегічним викликом для відновлення та сталого розвитку туризму (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Причинно-наслідкові зв’язки впливу воєнних дій на довкілля, включаючи туристичну привабливість

Аспекти впливу	Наслідки впливу
Пряме знищення ландшафтів та екосистем	- Обстріли, вибухи, окопи, пересування важкої техніки руйнують ґрунтовий покрив, змінюють мікрорельєф, порушують дренаж і гідрологію, фрагментують біотопи. - Лісові та степові пожежі, спричинені бойовими діями, стали рекордними: лише у 2024 р. майже 9000 пожеж випалили близько 965 тис. га, причому більшість – у прифронтових лісах і степах на сході України. За оцінками, понад 2,4 млн га лісів уже зазнали пошкоджень; значна частина – у зоні бойових дій або окупації. Це означає втрату деревини, туристично-рекреаційної цінності, регулювання мікроклімату, протиерозійних функцій, а також потенціалу для екологічного туризму.
2. Удар по біорізноманіттю та	Приблизно 20–30 % природоохоронних територій України (від сотень до понад 1,2 млн га) перебувають під впливом бойових дій чи окупації.

природоохоронних територіях	• Руйнуються ліси, степи, водно-болотні угіддя, прибережні екосистеми, у т. ч. в нацпарках та “смарагдових” територіях. Це означає втрату середовищ існування рідкісних видів, переривання міграційних шляхів, деградацію ландшафтів, які є ядром природно-ресурсного та туристичного потенціалу. Утрати фауни особливо відчутні на заплавах і в дельтах рік; локально гинуть цілі угруповання (напр., після руйнування Каховської ГЕС загинули масивні популяції риб і дрібних ссавців). Усі ці процеси ведуть до зниження природної стійкості екосистем і урізання майбутнього ресурсного “банку” країни – від генетичних ресурсів до туристично-рекреаційних можливостей.
3. Забруднення повітря, води та ґрунтів	Промислові об’єкти, нафтобази, хімічні підприємства • Удар по промисловій та енергетичній інфраструктурі (нафтобази, склади пального, хімзаводи, склади боєприпасів) спричиняє масові викиди токсичних речовин, горіння палива, руйнування очисних споруд. • UNEP у попередній оцінці виділяє цілі блоки ризиків: хімічна промисловість, паливна інфраструктура, відходи, міська критична інфраструктура, сільське господарство та природа. За окремими оцінками, війна вже призвела до згорання сотень тисяч тонн нафтопродуктів і значних витоків забруднювачів у водні об’єкти. Сукупно це означає довготривале накопичення токсикантів у ґрунті, воді й біоті, з усіма наслідками для сільського та лісового господарства, рибальства, здоров’я людей і можливостей розвитку туризму та рекреації. Каховська ГЕС: “токсична часова бомба” • Руйнування Каховської дамби (06.2023) – одна з найбільших екологічних катастроф Європи XXI ст.: затоплено ~620 км² територій у кількох областях, серйозно порушено енергетику, зрошення та водопостачання. • Із донних відкладів вивільнено десятки тисяч тонн важких металів та інших токсикантів, які поступово потрапляють у річкову систему та Чорне море, формуючи довготривалий ризик для екосистем, рибальства та здоров’я населення. Знищено рибні ресурси (понад 11 тис. т риби, десятки рибних господарств), що прямо підриває рибогосподарський потенціал та продовольчу безпеку. Радіаційні ризики Окупація Чорнобильської зони та постійні загрози для Запорізької АЕС створюють ризики радіаційного забруднення; нещодавні повідомлення МАГАТЕ фіксують воєнні пошкодження захисних споруд ЧАЕС, що підриває рівень ядерної безпеки, хоч контрольні показники поки стабільні.
4. Масове мінування та вибухонебезпечні предмети	• Україна стала найбільш замінованою країною світу: станом на 2024 р. потенційно забрудненими мінами та боєприпасами вважалися близько 156 тис. км² (≈25 % території країни); у 2025 р. оцінки становлять ~137–139 тис. км². Принаймні 10 % сільськогосподарських земель – забруднені; у 2023 р. близько 5 млн га не могли бути засіяні. Нові аудити

	говорять, що майже чверть агроземель (приблизно 9,85 млн га) недоступні для безпечного використання. Наслідки: • блокування використання земельних, лісових і рекреаційних ресурсів (сільське господарство, збір дикоросів, туризм, полювання, рибальство); • високі ризики для диких тварин, які гинуть від вибухів та поранень; • ускладнення гасіння пожеж та проведення лісовідновлення – рятувальники не можуть безпечно заходити в заміновані ліси, що збільшує площу вигорілих екосистем. Міни – це не тільки гуманітарна проблема, а й довготривале блокування природно-ресурсного потенціалу, а відтак і туристично-рекреаційного потенціалу на десятиліття.
5. Деградація водних ресурсів та гідросистем	Окрім Каховської ГЕС: • Пошкодження інших гідроспоруд, зокрема Дніпровської ГЕС, загрожує повеннями, зміною режиму рік, ризиками для атомної енергетики та водопостачання. • Військові дії у Чорному та Азовському морях сприяють нафтовим розливам, неконтрольованому скиданню баластних вод із кораблів та потраплянню інвазійних видів; затоплені судна й берегові інфраструктури забруднюють море. Порушується якість поверхневих і підземних вод через витіки пального, хімікатів, стічних вод, змив зруйнованих промзон і складів добрив. Це прямо «б'є» по питному водопостачанню, зрошенню та водогосподарській інфраструктурі, рибних ресурсах та туристично-рекреаційному використанні водойм.
6. Деградація ґрунтів та агроресурсів	• Вибухи формують воронки, руйнують структуру ґрунту; важка техніка його ущільнює, що погіршує водопроникність і сприяє ерозії. • Уламки снарядів, важкі метали, продукти детонації й горіння накопичуються в орному та лісовому шарі, що погіршує якість агроресурсів і може обмежувати вирощування харчових культур на десятиліття. Пошкодження меліоративних систем, каналів і дамб (особливо на півдні) знижує продуктивність зрошуваних земель і змінює структуру рослинництва. Для країни, яка є одним із ключових аграрних виробників Європи, це означає не лише економічні втрати, а й тривале послаблення продовольчої та експортної функції природно-ресурсного потенціалу.
7. Пожежі, викиди та кліматичні наслідки	• Війна сама по собі – потужне джерело викидів: за оцінками, від початку повномасштабного вторгнення до 2024 р. збройний конфлікт згенерував майже 230 млн т CO₂-екв., значну частку – через спалювання палива для техніки і вибухи. Рекордні лісові й степові пожежі, спричинені обстрілами та ускладнені мінуванням, додатково викидають десятки мільйонів тонн парникових газів і знищують вуглецеві поглиначі. Це пришвидшує кліматичні зміни в регіоні, підсилює посухи, зливи й інші екстремальні явища, зменшує можливості України використовувати свої ліси, болота, ґрунти як вуглецеві поглиначі та елемент “зеленої” економіки.

8. Інституційні, правові та управлінські загрози	Бойові дії паралізують систему екологічного моніторингу: частина станцій зруйнована, персонал евакуйований, доступ до даних обмежений. Функціонування природоохоронних установ (адміністрації НПП, заповідників, лісгоспів) часто зведене до виживання; регулярні природоохоронні заходи, антиерозійні роботи, контроль незаконних рубок чи браконьєрства – ослаблені. Відновлення потребуватиме гігантських коштів і багаторічних програм; є ризик, що в умовах повоєнної бідності природоохоронний вимір буде відтиснуто на другий план, а природні ресурси – “перевикористані” для швидкого відновлення економіки.
--	---

Джерело: складено автором.

Отже, заміновані ліси, береги, річкові долини, степи надовго втрачають придатність для екотуризму, піших та веломаршрутів, водного туризму, спостереження за птахами тощо. Дим, вирубки, вигорілі ліси, руїни інфраструктури та промислове забруднення знижують естетичну й ландшафтну цінність територій – ключовий компонент рекреаційного потенціалу [57].

Знищення Каховського водосховища та деградація прибережних зон Чорного й Азовського морів підривають базу для водно-пляжного відпочинку, круїзного, рибальства та лікувально-оздоровчого туризму. Частина територій надовго сприйматиметься як небезпечні, забруднені чи травматичні, що впливає на вибір туристів навіть після фізичного розмінування. Інакше кажучи, військові дії конвертують природно-ресурсний потенціал, який міг би працювати на екотуризм, сільський зелений туризм, оздоровлення, у джерело ризиків, витрат і обмежень [58].

Отже, воєнні дії становлять надзвичайно серйозну загрозу для природно-ресурсного потенціалу України та суттєво підривають її туристично-рекреаційну привабливість. Пошкодження довкілля, втрата біорізноманіття, забруднення ґрунтів і води, руйнування туристичної інфраструктури мають довгострокові наслідки, які можуть уповільнити відновлення туристичного сектору на десятиліття [59]. Водночас, післявоєнне відновлення природних ресурсів, впровадження екологічного моніторингу та стратегій сталого туризму можуть стати ключовим фактором економічного відродження. Тому мінімізація

екологічних втрат та забезпечення раціонального використання природних ресурсів має стати пріоритетом у політиці післявоєнного відновлення України.

3.2. Перспективи використання природно-ресурсного потенціалу для розвитку туризму та рекреації у Карпатському єврорегіоні

Карпатський єврорегіон, що охоплює частини Польщі, Словаччини, України, Угорщини та Румунії, володіє однією з найбільш значних, але недостатньо використаних баз природних ресурсів у Європі [60]. Перспективи регіону, який часто називають "зеленим серцем Європи", полягають у переході від фрагментарного, локального туризму до єдиної, високоцінної дестинації, що конкурує з Альпами, але з чітким акцентом на дику природу, оздоровлення та спадщину (рис. 3.1, 3.2).

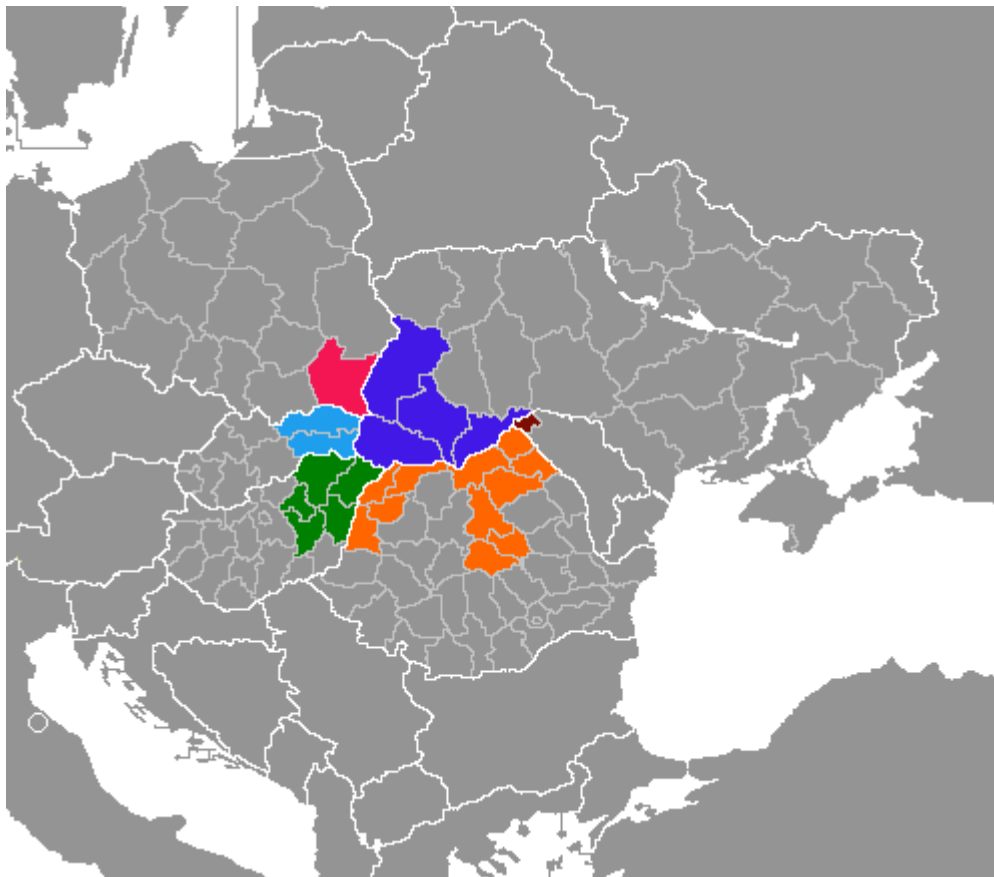

Рис. 3.1. Місцезнаходження Карпатського єврорегіону на карті Європи

Рис. 3.2. Логотип Карпатського єврорегіону

Щодо природних ресурсів, то основним активом Карпат є різноманітність їхнього ландшафту. На відміну від Альп, для яких характерні високі скелі та льодовики, Карпати характеризуються значним лісовим покривом, біорізноманіттям та мінеральними водами. Це середньовисотні гори (висота 1000-2655 м), які ідеально підходять для доступних піших прогулянок, сімейного катання на лижах та цілорічних трекінгів. Менш "екстремальні", ніж Альпи, що робить їх безпечнішими та більш придатними для сімейного відпочинку [61].

У регіоні знаходиться один з найбільших в Європі запасів бальнеологічних (лікувальних) вод (наприклад, Трускавець в Україні, Криниця-Здруй у Польщі). Швидкоплинні річки, такі як Дунаєць та Черемош, пропонують чудові можливості для рафтингу та каякінгу. Карпати є домівкою для найбільших в Європі популяцій бурих ведмедів, вовків та рисей, а також останніх залишків букових пралісів (об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО) [62].

Стратегічні перспективи розвитку регіону ґрунтуються на трьох конкретних складових, які використовують вищезгадані ресурси (табл. 3.2):

Таблиця 3.2 – Стратегічні перспективи розвитку Карпатського єврорегіону

Напрямок	Передумови та стратегічні перспективи розвитку
Трансформація "Wellness 2.0" (бальнеологія)	Історично регіон славиться санаторіями (лікувальними закладами). Перспектива полягає в тому, щоб модернізувати їх у європейський медичний СПА-центр. Перехід від медичного лікування, що субсидується державою, до висококласного оздоровчого туризму. Понад 4000 мінеральних джерел по всьому Єврорегіону. Інтеграція термальних ванн (популярних в Угорщині та Словаччині) зі специфічними хімічними лікувальними водами, що знаходяться в українських та польських Карпатах (Нафтуся, Поляна Квасова).
Екологічний сільський туризм "зелені" подорожі	Карпати мають фактор "дикості", який Західна Європа значною мірою втратила. У регіоні зберігаються традиційні високогірні методи ведення сільського господарства. Існує величезний потенціал для туризму "від ферми до столу" та "повільних подорожей", коли туристи зупиняються в традиційних дерев'яних садибах. Використовуючи місцеву карпатську бджолу, такі маршрути, як "Медова стежка", пропонують досвід, що включає апітерапію (сон на бджолиних вуликах) та дегустаційні тури, поєднуючи культурну спадщину з біотичними ресурсами. Контрольовані фотосафари (спостереження за ведмедями та зубрами) – це цінна ніша, яка наразі недостатньо розвинена порівняно з такими регіонами, як Скандинавія.
Чотирисезонний активний туризм	Зміна клімату становить ризик для низькогірних лиж. Тому перспектива передбачає диверсифікацію за межі зимових видів спорту. Зима – зосередження на надійності снігу на вищих курортах (Буковель, Ясна, Закопане) з одночасним з'єднанням менших курортів для катання на бігових лижах. Літо/весна – розвиток єдиної мережі велосипедних маршрутів (наприклад, ВелоКарпати) та пішохідних маршрутів, що перетинають кордони, подібно до маршрутів Сантьяго-де-Компостела.

Джерело: складено автором.

Справжній потенціал концепції єврорегіону полягає в усуненні бар'єрів. Гори історично були стіною; єврорегіон має на меті зробити їх мостом. Основними чинниками є:

- єдиний брендинг – маркетинг "Карпат" як єдиної дестинації (як "Альпи"), а не п'яти окремих дестинацій.
- інфраструктурне з'єднання – нові пункти перетину кордону та дороги мають вирішальне значення. Інфраструктурний проект "Via Carpatia" є важливою

перспективою для покращення доступності, що з'єднує Балтику з Егейським морем через Карпати.

- безвізовий/спрощений рух – для української частини (поза межами ЄС) створення спеціальних туристичних коридорів або спрощених процедур перетину кордону для піших туристів залишається пріоритетною перспективою для розкриття повного потенціалу цього ареалу.

Проте існують критичні виклики та ризики для Карпатського єврорегіону. Зростання температури загрожує життєздатності гірськолижних курортів, розташованих нижче 1 500 м. Майбутні інвестиції мають бути спрямовані на всесезонну інфраструктуру (велопарковки, пішохідні маршрути, термальні басейни), а не лише на гірськолижні підйомники. Існує різкий контраст між розвиненою інфраструктурою в Польщі/Словаччині та інфраструктурою, що розвивається в Україні/Румунії [63].

Такі місця, як Закопане (Польща) або Буковель (Україна) страждають від заторів, тоді як всього за 50 км від них села стоять порожні. Мета - розподілити трафік більш рівномірно. Неконтрольована вирубка лісів та проблеми з утилізацією відходів загрожують тій самій «первозданній природі», яка приваблює туристів.

У перспективі, Карпатський єврорегіон рухається до моделі "3-S":

- Sanitas (здоров'я) – використання мінеральних вод для старіючого європейського населення;
- Sports (спорт) – перехід від чисто лижного спорту до всесезонного велосипедного та пішохідного туризму;
- Silence (тиша) – монетизація відсутності урбанізації (темне небо, густі ліси) як предмету розкоші [64].

Карпатський єврорегіон має потенціал стати головним екологічним майданчиком Центральної Європи. Природні ресурси існують для підтримки туристичної індустрії, яка повинна розвиватися через призму лікувально-оздоровчого, активного та сталого туризму. Успіх цього розвитку залежить від

того, чи зможуть п'ять країн синхронізувати свої правила та інфраструктуру, щоб створити безперешкодний досвід для мандрівників.

3.3. Європейські цифрові тренди у контексті туристично-рекреаційних послуг і їхня адаптація до українських реалій

Швидка цифрова трансформація туристичних та рекреаційних послуг у Європі, зумовлена платформізацією, «розумними» дестинаціями, просторами даних та персоналізацією на основі штучного інтелекту, докорінно змінює те, як створюється та розподіляється цінність у цьому секторі. Для України ці тенденції набувають особливо складних рис. З одного боку, країна стратегічно орієнтована на інтеграцію в цифровий та туристичний політичний простір Європейського Союзу, а з іншого – наша туристична система перебудовується в умовах повномасштабної війни, глобального внутрішнього переміщення та просторово нерівномірної безпеки [65]. У цьому контексті питання полягає не в тому, чи вплинуть європейські цифрові тренди на український туризм, а в тому, як їх можна вибірково адаптувати для підтримки стійкості, інклюзивного відновлення та сталого регіонального розвитку. Аналіз адаптації європейських цифрових рішень – від онлайн-платформ та інструментів розумних дестинацій до нових туристичних інформаційних просторів – дозволяє нам концептуалізувати нову модель «цифрового відновлення» для українського туризму та рекреації, яка ґрунтується на нормах ЄС, але враховує національні обмеження та можливості.

1. Платформізація та домінування ОТА на європейському туристичному ринку

Протягом останнього десятиліття онлайн-тревел-агентства (ОТА), такі як Booking.com, неухильно збільшували свою частку ринку в європейському секторі розміщення, тоді як частка прямих бронювань у готелях знизилася. Це посилює посередницьку силу глобальних платформ у питаннях ціноутворення, видимості

та доступу до даних для європейських малих і середніх туристичних підприємств.

2. Онлайн- та мобільні бронювання як канал доступу до послуг туризму та відпочинку «за замовчуванням»

Прогнозується, що до кінця цього десятиліття європейський ринок онлайн-подорожей швидко зростатиме у вартісному вираженні, а мобільні канали все більше домінуватимуть у пошуку та бронюванні. Це закріплює за додатками та веб-платформами роль цифрових «воратарів» у майже всіх видах туристичних та рекреаційних послуг – від транспорту та розміщення до екскурсій та оздоровчих послуг [66].

3. Персоналізація на основі даних як ключове джерело конкурентних переваг

Європейський туристичний бізнес дедалі більше покладається на рекомендаційні системи зі штучним інтелектом, інструменти динамічного ціноутворення та платформи управління взаємовідносинами з клієнтами для персоналізації пропозицій, продажу додаткових послуг та оптимізації прибутковості. Персоналізація стає ключовим компонентом сприйняття якості послуг як у міському, так і в природному туризмі, але вона посилює залежність від великої інтегрованої інфраструктури даних і порушує питання конфіденційності та алгоритмічної прозорості.

4. Розумний туризм та цифрова трансформація європейських DESTINAЦІЙ

Перехід до «розумних DESTINAЦІЙ» в Європі базується на широкому впровадженні датчиків, пристроїв Інтернету речей, цифрових вивісок та інтегрованих інформаційних платформ, які підтримують орієнтацію відвідувачів у режимі реального часу, мультимодальну мобільність та управління натовпом. Проєкти «розумного» туризму, що просуваються в рамках «Шляхів переходу ЄС» та міських планів дій, пов'язують діджиталізацію туризму з більш широкими програмами «розумних» міст та сталого міського розвитку [67].

5. Поява Загальноєвропейського простору туристичних даних як структурна тенденція

Програма ЄС «Цифрова Європа» каталізує створення Загальноєвропейського простору туристичних даних за допомогою підготовчих та розгортання проектів, спрямованих на створення безпечного, довірчого середовища для добровільного обміну даними між державними та приватними зацікавленими сторонами. Це має підвищити продуктивність, уможливити нові бізнес-моделі, засновані на даних, і підтримати екосистеми туризму та відпочинку, які є більш екологічними та стійкими.

6. Використання цифрових інструментів для управління сталістю, надмірним туризмом та стійкістю

Європейська політика та практика все частіше використовують цифровий моніторинг (мобільні дані, дані платформ, датчики) для відстеження потоків відвідувачів, екологічного тиску та впливу на місцеві громади, особливо в DESTINATIONAХ, які страждають від надмірного туризму. Інфраструктури розумних даних і простори туристичних даних позиціонуються як інструменти для реалізації Європейського зеленого курсу в туризмі, що дозволяють моделювати сценарії, здійснювати моніторинг пропускнуої спроможності та адаптивно управляти рекреаційним навантаженням.

7. Платформи соціальних медіа як неформальні системи поширення інформації та прийняття рішень

TikTok, Instagram та інші соціальні платформи фактично стали «де-факто туристичними агентами», формуючи туристичну уяву, створюючи бренди DESTINATIONAХ та перенаправляючи потоки до модних або «підроблених» DESTINATIONAХ. Вірусний контент і маркетинг інфлюенсерів впливають не лише на міський культурний туризм, а й на відпочинок на природі, іноді прискорюючи як відкриття маловідомих регіонів, так і ризик локальної надмірної концентрації відвідувачів [68].

8. Гібридні враження та поєднання цифрового і фізичного відпочинку

У Європі цифрові інструменти все частіше доповнюють враження від відвідування музеїв, культурних маршрутів, природних парків та оздоровчих закладів за допомогою додатків доповненої та віртуальної реальності,

гейміфікованих мобільних путівників та наративів, прив'язаних до конкретної локації. Ці інструменти розширюють інтерпретаційний та освітній потенціал туристичних продуктів, покращують доступність для різних груп відвідувачів і створюють нові ціннісні пропозиції для невеликих DESTINAЦІЙ та природоохоронних територій.

9. Регуляторна європейська база для екосистеми цифрового туризму

Впровадження нових правил і систем на рівні ЄС (таких як ETIAS / системи в'їзду-виїзду, Закон про цифрові ринки, Закон про цифрові послуги та майбутнє регулювання ШП) змінює операційне середовище для туристичних платформ і постачальників послуг. Для туристичних та рекреаційних послуг це означає суворіші зобов'язання щодо управління даними, захисту прав споживачів, алгоритмічної прозорості та відповідальності платформ, а також потенційне вирівнювання умов гри для менших європейських гравців.

10. Цифрові навички та розбудова потенціалу як передумова інклюзивної цифровізації

У політичних документах ЄС та конкурсах на отримання фінансування підкреслюється, що цифрова трансформація туризму повинна супроводжуватися підвищенням кваліфікації та перекваліфікацією МСП, організацій з управління DESTINAЦІЯМИ та органів державної влади. Без систематичного розвитку цифрових навичок існує ризик збільшення розриву між високоцифровими ключовими DESTINAЦІЯМИ та периферійними сільськими чи природними регіонами, що вплине на просторовий розподіл туристичних та рекреаційних переваг.

11. Кібербезпека та стійкість інфраструктури туристичних даних як нові напрямки досліджень

Оскільки європейські туристичні суб'єкти впроваджують хмарні обчислення, взаємопов'язані простори даних та складні екосистеми платформ, вразливість до кібератак, витоків даних та системних збоїв стає системним ризиком. Тому дослідження з кібербезпеки, управління спільними просторами даних та планування стійкості стають невід'ємною частиною ширшого порядку денного цифровізації в туризмі та рекреації [67; 68].

12. На шляху до комплексного вимірювання впливу цифровізації на стійкість туризму

Поточні європейські ініціативи все частіше пов'язують показники цифрової трансформації з екологічними (викиди, використання ресурсів), соціальними (добробут громади, рівність доступу) та економічними (продуктивність, сезонність, діяльність МСП) показниками в туризмі. Наступним напрямком досліджень є розробка надійних, порівнянних систем показників, які відображають, як цифровізація насправді впливає на сталий розвиток туристичних і рекреаційних послуг на рівні дестинацій і регіонів.

Українські туристичні малі та середні підприємства не повинні намагатися замінити глобальних туристичних операторів, а повинні вбудовуватися в багатоканальну дистрибуцію, яка поєднує основні туристичні оператори з національними та регіональними платформами. Ключовим бар'єром для українських МСП є не технічний доступ до платформ, а слабе стратегічне розуміння цифрових інструментів серед менеджерів. Державні та регіональні органи влади можуть зменшити домінування платформ, підтримуючи метапошукові та агрегаційні сервіси, які висвітлюють малі, сільські, екологічні та пов'язані з пам'яттю туристичні продукти.

В умовах воєнного часу Карпати та інші західні регіони заслуговують на пріоритет як тестові майданчики для такої цифрової агрегації, оскільки вони функціонують як відносно безпечні рекреаційні простори.

Інтеграція туристичних послуг з національною екосистемою Дія може спростити процедури реєстрації та ліцензування для малого бізнесу. Така ж інтеграція може об'єднати в єдиному цифровому середовищі транспортні квитки, музейні та паркові абонементи і міські картки, включно з адресними пільгами для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та вразливих груп населення.

Для прифронтових територій усі мобільні рішення повинні мати надійний офлайн-функціонал, щоб впоратися з нестабільним зв'язком та перебоями в електропостачанні. Українські підприємства потребують не складних платформ штучного інтелекту, а доступних аналітичних інструментів, таких як хмарні

системи взаємовідносин з клієнтами, прості інформаційні панелі бізнес-аналітики та аналітика соціальних мереж. Національні та регіональні цільові організації можуть керувати спільною аналітичною інфраструктурою, яка збирає анонімні дані та надає практичні дашборди для місцевого бізнесу.

В Україні мета персоналізації має виходити за рамки зростання доходів і включати підтримку реабілітаційного туризму, інклюзивного та безбар'єрного відпочинку, а також продуктів, орієнтованих на здоров'я. Розвиток «розумних» дестинацій в Україні має зосередитися на недорогих рішеннях, таких як маршрути з QR-кодами, тури з доповненою реальністю, аудіогіди та відкриті дані, пов'язані з безпекою. Такі проєкти, як Interreg Europe «Smart Tour», роблять такі міста, як Івано-Франківськ, придатними пілотними для «розумного» туризму, який підтримує післявоєнну відбудову та збалансовані потоки відвідувачів [69].

Щоб відповідати європейському простору туристичних даних, що формується, Україна має створити національний центр туристичних даних, який агрегуватиме статистику з розміщення, транспорту, визначних пам'яток, заповідних територій та Дії, дотримуючись при цьому технічних стандартів ЄС та стандартів приватності.

Включення індикаторів безпеки та екології до цього хабу перетворить його на основний інструмент для планування відновлення на основі фактичних даних та транскордонного співробітництва з сусідніми країнами ЄС. Інструменти цифрового моніторингу можуть допомогти управляти просторово нерівномірним рекреаційним навантаженням, оцінюючи пропускну здатність карпатських екосистем і перенаправляючи потоки до менш відомих напрямків.

Стратегії використання соціальних мереж і національного брендингу повинні бути спрямовані на проведення спеціальних цифрових кампаній для внутрішнього і майбутнього міжнародного туризму, які поєднують в собі ідеї безпеки, стійкості, пам'яті та культурного багатства.

Гібридна, доповнена та віртуальна реальність може забезпечити віддалений доступ до небезпечних або зруйнованих об'єктів спадщини,

підтримати цифрові музеї війни та опору і посилити взаємодію з українською діаспорою. Поступове наближення до правил ЄС щодо управління даними, цифрових ринків, кібербезпеки та штучного інтелекту підвищить довіру до українських цифрових туристичних продуктів та захистить споживачів, які користуються онлайн-сервісами. Систематичний розвиток галузевих цифрових навичок за підтримки національних програм підвищення грамотності та університетських центрів компетенцій має важливе значення для працівників сфери туризму, підприємців і студентів.

Нарешті, Україні потрібна національна система показників, яка пов'язує рівень цифровізації туризму з економічними, соціальними та екологічними результатами для моніторингу сталого, інклюзивного та керованого цифровими технологіями відновлення [69; 70].

Адаптація європейських цифрових трендів до українських реалій у сфері туризму та рекреаційних послуг вимагає більше, ніж простого трансферу технологій; вона вимагає цілеспрямованого узгодження інструментів, інституцій та цінностей. Європейський досвід у сфері розумних DESTINACIЙ, просторів даних та аналітики, орієнтованої на сталий розвиток, може бути переосмислений через призму специфічних викликів України: ризики воєнного часу, асиметричний регіональний розвиток, необхідність соціальної реабілітації та імператив «зеленої» реконструкції. Аналіз показує, що пріоритет слід надавати недорогим смарт-рішенням, інтеграції з національними цифровими екосистемами (такими як Дія), створенню сумісного з ЄС туристичного дата-хабу та систематичному розвитку цифрових компетенцій серед стейкхолдерів туристичного сектору. У середньо- та довгостроковій перспективі такий підхід може посилити конкурентоспроможність та видимість українських DESTINACIЙ у європейському туристичному просторі, одночасно сприяючи екологічній сталості, соціальній інтеграції та територіальній згуртованості в період післявоєнного відновлення.

ВИСНОВКИ

Загалом, у висновках кваліфікаційної роботи узагальнено теоретично-методичні та прикладні результати дослідження природно-ресурсного потенціалу у розрізі регіонів України в контексті розвитку туризму та рекреації, ролі національного природно-заповідного фонду, впливу російсько-української війни, можливостей Карпатського єврорегіону та успішної адаптації європейських цифрових інновацій або трендів до сучасних українських реалій.

У першому розділі роботи уточнено й поглиблено наукове трактування категорії «природно-ресурсний потенціал» стосовно туристично-рекреаційної діяльності. На основі комплексного аналізу вітчизняних і закордонних джерел інформації показано, що йдеться не про умовно статичну суму окремих природних ресурсів: ландшафтних, кліматичних, гідрологічних, біотичних, бальнеологічних, а про інтегровану здатність природних систем підтримувати різні форми туристично-рекреаційної діяльності. Підкреслено, що одна й та сама природно-ресурсна база може володіти різною туристично-рекреаційною привабливістю. Обґрунтовано, що для сучасної парадигми сталого розвитку принциповим є поєднання двох складових – природної і соціально-економічної.

Було поглиблено зміст поняття «туристична дестинація» як базової одиниці аналізу, управління й конкурентоспроможності у туристично-рекреаційній сфері. Доведено, що дестинація повинна трактуватися не тільки як географічно окреслена територія, але і як територіальний комплекс, де гармонійно поєднуються природно-культурні ресурси, туристично-рекреаційна інфраструктура, стейкхолдери, нематеріальні складові та система управління. Доведено, що власне дестинаційний підхід гарантує перехід від «інвентаризації ресурсів» до практикоорієнтованого бачення – як, де і для кого цей потенціал може бути перетворений на інтегрований туристично-рекреаційний продукт. Також було систематизовано методи оцінювання природно-ресурсного потенціалу дестинацій для потреб туристично-рекреаційної індустрії.

У другому розділі роботи здійснено комплексну характеристику природно-ресурсного потенціалу України в контексті туризму та рекреації з урахуванням регіональних відмінностей. Підтверджено, що наша країна має безцінні природні

терени: гірські системи Карпат і Криму (до російської окупації), багаті лісові масиви Полісся, унікальні степові екосистеми, багатоводні річкові та озерні системи (Дністер, Дніпро, Шацькі озера тощо), потужний бальнеологічний потенціал, вихід до Чорного та Азовського морів. Проаналізовано просторову структуру цих природних ресурсів, їхню придатність для різних видів туристично-рекреаційної діяльності, описано найпривабливіші регіони для активного та пасивного відпочинку.

Також підкреслено, що потужний природно-ресурсний потенціал не завжди є прямопропорційним фактичному використанню, адже у низці регіонів присутня очевидна невідповідність поміж якістю природної бази та інфраструктурним забезпеченням, доступністю DESTINAЦІЙ, рівнем їхньої промоції, наявною безпековою ситуацією та інституційною спроможністю структур управління туризмом.

Далі було поглиблено аналіз природно-заповідного фонду України як системи туристичних магнітів і DESTINAЦІЙ, виділено ключові категорії, такі як природні та біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки тощо, показано, що об'єкти ПЗФ виконують подвійну функцію: збереження біорізноманіття та екологічної стабільності; потенційних і чинних туристичних магнітів для екотуризму, сільського зеленого туризму, інших видів сталого туризму.

У процесі SWOT-аналізу сталого розвитку української туристично-рекреаційної індустрії через призму природно-ресурсного потенціалу, до сильних сторін зараховано: унікальне природне різноманіття, розгалужену мережу природоохоронних територій, вигідне географічне розташування й транскордонний потенціал, потужну культурну спадщину, порівняно низький рівень техногенезу в окремих регіонах. До слабких сторін віднесено: нерівномірність просторового поширення та інфраструктурного розвитку, низьку якість транспортно-сервісної інфраструктури у деяких перспективних регіонах, вибірковість щодо управління туризмом, відсутність управління DESTINAЦІЯМИ, низький рівень інновацій, цифровізації та аналітичного супроводу рішень, проблеми екологічної безпеки.

До потенційних можливостей віднесено: євроінтеграцію та співпрацю у контексті доступу до європейського співфінансування, зростання попиту на екологізовані види туризму в контексті сталого розвитку, можливості «зеленої» післявоєнної реконструкції у мирний час, розвиток транскордонних дестинацій, цифровізацію туристично-рекреаційних послуг і використання смарт-технологій. Серед наявних загроз виокремлено: триваючу російсько-українську війну й довготривалі безпекові ризики, окупацію та повне знищення великої частини природних екосистем, глобальні кліматичні зміни, ризики масового навантаження на віддалені та безпечніші регіони Карпат, Західної України, хаотичну, неконтрольовану забудову, нераціональне використання наших природних ресурсів.

Необхідність створення нових природоохоронних територій зумовлена тим, що вони є одним з найефективніших інструментів для зупинення втрати біорізноманіття та підтримки екологічних процесів, які лежать в основі сталого розвитку. Природоохоронні території захищають оселища від незворотних змін у землекористуванні, фрагментації та надмірної експлуатації, тим самим зберігаючи генетичне, видове та екосистемне різноманіття як ключовий компонент природного капіталу. Це забезпечує критично важливі екосистемні послуги для гарантування продовольчої безпеки, здоров'я людей, зменшення ризику стихійних лих та довгострокового економічного зростання.

Створення нових природоохоронних територій також безпосередньо сприяє виконанню міжнародних зобов'язань (Порядок денний сталого розвитку до 2030 року та Куньмінсько-Монреальська глобальна рамкова програма з біорізноманіття), забезпечуючи просторову основу для природоорієнтованих рішень. Нарешті, добре керовані природоохоронні території створюють можливості для малоінтенсивної економічної діяльності, включаючи екотуризм, екопросвітництво та дослідження, які поєднують економічні вигоди зі збереженням екологічної цілісності та справедливістю між поколіннями.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи здійснено окрему оцінку впливу воєнних дій і безпекових загроз на природно-ресурсний потенціал територій, туристичну привабливість і стійкість українських дестинацій. Показано, що війна має багатовекторні прямі та непрямі наслідки.

Далі тут обґрунтовано перспективи ширшого використання природно-ресурсного потенціалу Карпатського єврорегіону для розвитку туризму та рекреації. Показано, що Карпати є однією з найперспективніших транскордонних DESTИНАЦІЙ Європи завдяки поєднанню гірських ландшафтів, високої лісистості, багатства мінеральних вод, культурної багатоманітності, потужного рекреаційного й оздоровчого потенціалу. Успішне використання потенціалу Карпатського єврорегіону вимагатиме чіткої синхронізації політики усіх країн, розвитку транскордонних маршрутів, узгодження офіційних екологічних стандартів, координації фінансування і створення спільних алгоритмів менеджменту транскордонними DESTИНАЦІЯМИ.

На закінчення у роботі проаналізовано європейські цифрові тренди та інновації у сфері туристично-рекреаційних послуг, запропоновано підходи до їхньої адаптації в українських реаліях. До ключових тенденцій віднесено наступні: платформізацію, розвиток «розумних» DESTИНАЦІЙ, формування масивів туристичних даних (Tourism Data Space), використання аналітики та штучного інтелекту для персоналізації, цифрові інструменти спостереження, аналізу та моніторингу сталості.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що мета кваліфікаційної роботи досягнута, а задекларовані завдання виконано. Теоретично вона поглиблює розуміння природно-ресурсного потенціалу як динамічної, управлінсько орієнтованої категорії, уточнює зміст поняття «туристична DESTИНАЦІЯ» й демонструє доцільність DESTИНАЦІЙНОГО підходу для пояснення природних передумов розвитку туризму та рекреації в українських регіонах. Методично сформовано комплексне оцінювання, що поєднує індикаторні, просторові та багатокритеріальні підходи. Практично проаналізовано природно-ресурсний потенціал України, роль природоохоронних територій як туристичних магнітів, вплив російсько-української війни, можливості Карпатського єврорегіону та потенційні перспективи цифрової трансформації національної туристично-рекреаційної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мальська М., Паньків Н. Туристично-ресурсний потенціал території: підручник. Київ: Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. 534 с.
2. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
3. Полчанінова І. Л., Покоłodна М. М. Рекреаційні комплекси світу : навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 107 с.
4. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія: навч. посібник. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. : ХНАМГ, 2012. 275 с
5. Варламова І. С. Екологічна стійкість: глобальний вимір та національні реалії. URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2016_21_7-2/26.pdf.
6. Хвесик, М., & Сундук, А. (2022). Природно-ресурсний потенціал і ринкове середовище: теорія й практика. *Економіка України*, 65(8 (729)), 70–82. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.070>.
7. Природно-ресурсний потенціал регіону в системі економічних відносин. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2238>
8. Природно-ресурсний потенціал України: забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення : [монографія] / за заг. ред. акад. НААН України, д. е. н., проф. М. А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2021. – 148 с.
9. Економічна оцінка природного багатства України : [монографія] / за заг. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. С.І. Пирожкова; акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.
10. Капіталізація природних ресурсів : [монографія] / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. К. : ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. 288 с.
11. Басюк Д. І. Теоретичні засади формування туристичних дестинацій // *Економіка харчової промисловості*. 2014. Т. 6, № 4. С. 35–42.
12. Проблематика позиціонування національної дестинації на світових туристичних виставках. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/202.pdf.

13. Корж Н.В., Басюк Д.І. Управління туристичними дестинаціями. Вінниця: «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.
14. Забалдіна Ю.Б. Інституалізація управління туристськими дестинаціями. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. 2014. №3. С. 90–94.
15. Buhalis D., Amaranggana A. Smart tourism destinations: enhancing tourism experience through personalisation of services. *Information and Communication Technologies in Tourism* / I. Tussyadiah, A. Inversini. Heidelberg: Springer, 2015. P. 377–390.
16. Річі, Дж. Р. Б. і Крауч, Г. І. (2000). Конкурентоспроможний напрямок, стійка перспектива, *Tourism Management*, 21(1), 1 -7.
17. Crouch G.I. Modelling destination competitiveness: a survey and analysis of the impact of competitiveness attributes. Sustainable Tourism Cooperative Research Centre's Monograph series, Australia, Queensland, 2007. Available at: URL: http://www.sustainabletourisonline.com/awms/upload/resource/bookshop/crouch_modeldestncomp-web.pdf (accessed 5 october 2014).
18. Boes K., Buhalis D., Inversini A. Smart tourism destinations: ecosystems for tourism destination competitiveness. *International Journal of Tourism Cities*. 2016. Vol. 2, № 2. P.108–124.
19. Корж Н.В., Онищук Н.В. Фактори інноваційного розвитку туристичних дестинацій. *Економіка і організація управління*. 2021. Вип. 4. № 44. С. 45–54.
20. Дубіс, Л., Мальська, М., & Паньків, Н. (2025). Методологічні підходи до вивчення туристичних дестинацій українсько-польської трансграничної території. *Економіка та суспільство*, (77). вилучено із URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6441>.
21. Любіцева О. О., Третьяков О. В. Типізація дестинацій. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 17. С. 3–9.
22. Любіцева О. О. До питання термінології в туризмі. *Географія та туризм*. 2010. Вип. 3. С. 7–10.
23. Любіцева О. О., Мальська М. П., Зінько Ю. В. Концептуальні засади географії рекреації і туризму. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 11. С. 3–14.

24. Мальська М. П. Пріоритети розвитку туризму у польсько-українських відносинах. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. Вип. 29, ч. 2. С. 138–143.
25. Юрчишина Л. І. Дестинація як основа регіонального розвитку туризму. Економіка регіонів. Економічний вісник. 2017. № 4. С. 77–84.
26. Молнар О., Марченко О., Важинський Ф. Оцінка наявного туристично-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка». 2007. № 24. С. 17–25.
27. Україна. URL: <https://vue.gov.ua/Україна>.
28. Географія України. URL: <https://sites.google.com/view/ostapko/география-украины>.
29. Напрями формування природно ресурсного потенціалу регіонів держави. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2010/14.pdf.
30. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України : Навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.
31. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Видавничо-полігр. від. «Київ. ун-т», 2001. 395 с.
32. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України : навч. посіб. для студентів вузів. Львів, 2014. 259 с.
33. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-12>.
34. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua>.
35. Туристські дестинації (теорія, управління, брендинг) : монографія / А. А. Мазаракі та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 388 с.
36. Боруцька, Ю. З. (2025). Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій, що постраждали внаслідок російсько-української війни (на прикладі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного

заповідника). *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, (18).
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15460155>.

37. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України : Навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.

38. Дослідження «Кращі європейські практики залучення соціальних партнерів в управління сталим туризмом для повоєнного відновлення громад та регіонів України: досвід Швеції для України» / під ред. Т.О. Тимошенко. Київ, 2023. 44 с.

39. Природно-заповідний фонд. URL: <https://wownature.in.ua>.

40. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/pryrodo-zapovidnyj-fond/>.

41. Екоосвіта. URL: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/ekoosvita/>.

42. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>.

43. ДАРТ. Офіційна сторінка. URL: <https://www.tourism.gov.ua>.

44. ДАРТ розширив карту туристичних магнітів. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-rozshiriv-kartu-turistichnih-magnitiv>.

45. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.

46. Сівова, Т. (2025). Перспективи вступу України до Європейського Союзу в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (73).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-65>.

47. Сталий розвиток природно-заповідного фонду України: виклики, міжнародна співпраця та перспективи. URL: [https://livingplanet.org.ua/novuny/stalij-rozvitok-prirodno-zapovidnogo-fondu-ukrajini-vikliki-mizhnarodna-spivpratsya-ta-perspektivi](https://livingplanet.org.ua/novyny/stalij-rozvitok-prirodno-zapovidnogo-fondu-ukrajini-vikliki-mizhnarodna-spivpratsya-ta-perspektivi).

48. Застосування SWOT-аналізу як базисної умови при формуванні стратегії розвитку туристичної сфери Вінницької області. URL:

https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/30925/2/GEB_2019v60n5_Klochkovskyi_O-The_application_of_swot_73-78.pdf

49. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.
50. Матвієнко, А. (2024). Сучасні стратегії відновлення та розвитку туристично-рекреаційних комплексів в Україні в умовах післявоєнної реконструкції. *Економіка та суспільство*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-144>.
51. Що таке Цілі сталого розвитку? URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.
52. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
53. Як ООН підтримує Цілі сталого розвитку в Україні. URL: <https://surl.li/exveiu>.
54. Іванюк, П., & Боруцька, Ю. (2024). Анімаційно-екскурсійна діяльність і природотерапія як способи реабілітації для людей з інвалідністю та посттравматичним синдромом. *Економіка та суспільство*, (66). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-63>.
55. Коробейнікова Я. С. Екологічні проблеми туристично-рекреаційної діяльності. *Науково-технічний журнал № 1 (23) 2021*. С. 124–134.
56. Живко З. Б., Родченко С. С., Боруцька Ю. З. Характеристика основних викликів перед сферою туризму й готельним бізнесом: умови безпекового функціонування в регіоні воєнного часу. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2(30). 796–805.
57. Туризм і рекреація в Україні у воєнний та повоєнний час: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 28 червня 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. 196 с.
58. Знищення Каховського водосховища: наслідки для довкілля / упоряд. В.В. Колодежна, О.В. Василюк. – Чернівці : Друк Арт, 2025. – 112 с
59. Овчінніков О. Екологічні наслідки війни Росії в Україні. Огляд за березень 2024 року. UWEC, 2024.

URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/environmental-consequences-of-russias-war-in-ukraine-review-march-2024>.

60. Карпатський євро регіон: п'ять країн, одна екосистема. URL: <https://ekarpaty.com/pro-nas/yevroregion/>.

61. Євро регіон: Карпати – Україна. URL: <https://ekarpaty.com>.

62. WWF. URL: <https://wwf.ua/?264410/pralisy-potrebut-zahystu>.

63. Габчак, С. (2025). Карпатський регіон як соціопростір: туристичний та безпековий потенціал. *Економіка та суспільство*, (74). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-136>.

64. Мельничук О. І. Проблеми інтеграції Карпатського регіону в європейський простір. *Економічний простір*. 2021. №3. С. 93–101.

65. The impact of tourism on digital transformation. Available at: URL: <https://www.digitransformationsummit.com/blogs/impact-of-tourism-on-digital-transformation>.

66. Сучасні електронні системи бронювання та резервування в готельному бізнесі. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31835/1/Flinta_Chernivtsi.pdf

67. Звіт про зелений перехід для України демонструє шляхи до зеленого відновлення та інтеграції до ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/zvit-pro-zelenyj-perehid-dlya-ukrayiny-demonstruye-shlyahy-do-zelenogo-vidnovlennya-ta-integratsiyi-do-yes/>.

68. Соціальні комунікації в умовах глобалізації суспільства: виклики та перспективи. https://duikt.edu.ua/uploads/p_2661_96111404.pdf.

69. Івано-Франківськ у колі розумних DESTINACIЙ Європи. URL: <https://invest-if.com/news/smarttour-startova-zustrich-z-nagodi-zapusku-mizhnarodnogo-p>.

70. Digital transformation and its pivotal role in the tourism industry. URL: <https://www.eudigitour.eu/digital-transformation-and-its-pivotal-role-in-the-tourism-industry>.